

BERND RÓZA

SZINMŰ ÖT FELVONÁSBAN

IRTA

HAUPTMANN GERHART

FORDITOTTA

HEVESI SÁNDOR

BUDAPEST.

**LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
(WODIANER F. ÉS FIAI) RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-291-8 (online)
MEK-17818

SZEMÉLYEK.

Bernd.

Bernd Róza.

Mártha.

Flamm Kristóf.

Flammné.

Streckmann Artúr.

Keil Ágost.

Hahn. |

Heinzel | földmívesek.

Golisch |

Kleinert |

Az öreg Golischné.

A nagy-szolgáló.

A kis-szolgáló.

Egy csendőr.

ELSŐ FELVONÁS.

Sík, termékeny tájék. Tiszta, napfényes meleg májusi reggel. Balról jobbfelé rézsutosan és a középfenékről előre mezei ösvény húzódik. A jobboldali mezők valamivel magasabban fekszenek az útnál. Legelől egy kis darab burgonyaföld, melynek földje, már kisarjadzott. Kis, virágos árok választ el mezőt és utat, balra a mintegy embermagasságú lejtőn vén cseresznyefa, jobbra mogyoró és galagonyacserjék; az úttal körülbelül párhuzamosan és meglehetősen távolságban mögötte füzek és égerfák jelölik egy patak folyását. Egyes csoportokban álló vén fák valami parkszerűséget kölcsönöznek a vidéknek. Balra a háttérben bokrok és fák koronái között egy templomos falu tornya és tetői látszanak.

Jobbra elől az úton fészület. Vasárnap van.

Bernd Róza *(huszonkét esztendő, szép és erőteljes parasztleány, izgatottan és kipírult arccal jön balról a cserjék mögül s leül a lejtős útszéltre, miután mindenfelé bátortalanul körülnézett. Meztláb jár, szoknyája fel van tűzve; két karja, nyaka meztelen; egyik szőke hajfonatát, amely kibomlott, sietősen iparkodik újra befonni. Kis vártatva a másik oldalról, a bokrok mögül egy férfi lopózik elő. Flamm Kristóf, a község örökös birája. Flamm is bátortalannak, de egyúttal jókedvűnek is látszik. Derék vadász, de nem nyegle módon öltözött ember, közel a negyvenhez. Fűzőscipő, vadászharisnya. Derekán szíj, bőrkulacs csal. Egészben véve Flamm derék, friss, életvidám, szélesvállu, imponáló és fölöttébb rokonszenves megjelenés. Miután Rózától kimért távolban ugyancsak az útszéli lejtőn leült, ketten először szótlánul néznek egymásra, aztán feltartóztatlan kacagásba törnek ki.)*

Flamm *(fokozódó jókedvvel, egyre hangosabban és jóízűbben énekelve és verve a taktust, mint a karmester):*

Az erdőt, mezőt járom,
Ott élem a világot!
Vadászember vagyok!
Vadászember vagyok!

Róza *(az énektől először megijedve, aztán mindjobban fölvidámodva, zavarában többször közbenevet):* No, ne, tekintetes úr.

Flamm *(erőteljesen):* Dalolj te is velem, Rózika.

Róza: Hiszen nem tudok én nótázni, tekintetes úr.

Flamm: No már az nem igaz, Rózi. Sűrűn hallom én, amikor azt énekeled az udvaron:

A hercegi vadász - - Na!?
Nyargal a zöld erdőn át.

Róza: Hiszen ezt a nótát nem is ösmerem, tekintetes úr.

Flamm: Ne szólíts engem mindig tekintetes úrnak. Mi?

Lányka jer, jer, jer,
Jer ide mellém!

Róza *(félősen):* Mindjárt kijönnek a templomból, tekintetes úr.

Flamm: Hadd jöjjenek! *(Fölkel s a cseresznyefa odvából balra kiveszi a puskáját.)* Mindenesetre nyakamba akasztom ezt a csettentőt. Így! - Kalap! Pipa! - No most már én miattam jöhetnek. *(Nyakába akasztotta puskáját, fejére illesztette fajdtollas kalapját, kurta pipáját)*

zsebéből kivette s szájába dugta.) Nézz csak ide: madárcseresznye egész halommal. *(Fölvesz egy marék madárcseresznyét és odamutatja Rózának. Erővel, nagy bensőséggel, lelkesen, meggyőződéssel.)* Rózi, szeretném, ha te volnál a feleségem.

Róza: Óh Jézusom, tekintetes úr.

Flamm: Isten engem, Rózi.

Róza *(ijedt tiltakozással):* De nem, nem!

Flamm: Rózi! Add ide ezt a te hűséges, jóságos kezedet. *(Fogja a kezét s leül melléje.)* Isten engem, Rózi! - Lásd, én átkozottul különös egy fickó vagyok. Az anyjukomat átkozottul szeretem, látod...

Róza *(kinyújtott kezére borul arcával):* A föld alá szeretnék sülyedni.

Flamm: ...mondom, hogy átkozottul szeretem a feleségemet... de hát - *(Türelme megszakad.)* ehhez ő neki semmi köze.

Róza *(megint nevetni kénytelen akarata ellen):* No, de ki hallott már ilyesmit, tekintetes úr!

Flamm *(igaz, szívbeli csodálkozással):* Leány, te szép egy vászoncseléd vagy! Nézd csak: az anyjukom... hát különösforma egy história az anyjukom dolga meg az enyém. Azt nem lehet olyan egyszerűen kimagyarázni. Jetti, tudod, hogy beteg. Álló kilenc esztendeje az ágyat nyomja, csak talán egyszer-egyszer, hogy a tolószékbe kimászik. - No hát menydörgős menykőbe is, mitől jó ez nekem?

(Megfogja a fejét és hevesen megcsókolja.)

Róza *(csókjai alatt megijedve):* Jönnek a templomból!

Flamm: Eszük ágában sincs. - De hát mi bajod van máma a hivekkel?

Róza: Mert hát Ágost is ott van a templomban.

Flamm: A képmutatók mindig a templomban vannak. Hol is lehetnének másutt a képmutatók? Rózi, hiszen még féltizenegy sincsen, s ha vége van, úgyis harangozni kezdenek. - No ne! - és az anyjukom miatt sohse nyugtalankodjál.

Róza: Kristóf, - úgy tekint az néha az emberre, hogy csak a föld alá szeretnék sülyedni.

Flamm: Nem ismered te az én öregemet. Az anyjukom ravasz. Még a falon is keresztül lát! De azért... olyan jó is ám, mint a bárány... És ha most hirtelen megtudná, hogy mi van kettőnk között - hát azért nem harapná le ám az orrunkat!

Róza: Ne! Nem! Jaj! az Isten szerelméért, tekintetes úr.

Flamm: Eh, mit, Rózi! Egy szippantás? Mi!? *(Szippant.)* Még egyszer azt mondom: Nem törődöm én semmivel! *(Felháborodva.)* Hát mit csináljon az olyan fickó, mint én vagyok. No hát, nem? Hát meg már mi lelt, Rózi? Hiszen tudod, hogy milyen komolyan veszem én ezt a dolgot. Hát hadd beszélgessek róla egy kissé.

Róza: Kristóf úr, maga olyan jól bánik velem. *(Könnyes szemmel, heves felindulással, megcsókolja Flamm kezét.)* De...

Flamm *(kissé megütközve):* Jól? Nagy dolog is az! Vigyen el a hóhér, Rózi. Azzal még semmit sem mondtam, hogy jó vagyok hozzád. Ha szabad volnék, feleségül vennék. Látod, én nagyon zuhlott fickó vagyok. Régebbi viselt dolgaimról nem is szólva! Én talán csak... no igen, ki tudja, hogy hova való vagyok. Most már főerdőtanácsos lehetnék! És mégis, ahogy az öreg meghalt: csak gyű haza! Tüstént szögre akasztottam a pályámat. Nem vagyok én a fino-

mabb huncutságra való ember. Még ez a hely is nagyon művelt hely énnekem. Fakunyhó! Puska! Medvesonka! És ha valaki jön, egy töltés serét a hátuljába.

Róza: Ez még sem megy, tekintetes úr! - És egyszer még is csak vége kell, hogy legyen.

Flamm (*magában*): Tüzes, láncos, ropogós, mennydörgős, veszett mennykő. Hát az az ármányos, szenteskedő, nem várhat sorsára? Nem marad még a fickónak több, mint amennyi kell? No már, leány, annak én bizony kiadnám az útját.

Róza: Hiszen elég soká tartottam szóval. Több, mint két esztendeje, hogy vár. Most meg hát sürget. Nem vár tovább. És aztán igaz is, nem maradhat ennyiben.

Flamm (*dühösen*): No hát ez mind badarság, érted. Mostanig az apádért törted magadat, nem is sejdítéd, hogy mi az élet, s most még annak a könyvkötőnek az igáját huznád? Én csak azt mondom, hogy alávalóság egy embernek még a velejét is kiszíni. Ha egyebet nem akarsz, erre még mindig ráérsz.

Róza: Jaj, Kristóf... Azt csak úgy mondja a tekintetes úr! De ha az én helyemben volna: maga is csak más szemmel nézné a dolgot. Én tudom, hogy az édes apám mennyire megingott! Az uraság felmondta a lakásunkat. Azt hiszem, új számadó juhász jön bele! Aztán meg, hát szegény, úgy gondolja, hogy végre valahára már rend legyen.

Flamm: Hát akkor menjen az édes apád feleségül a Keil Ágosthoz! Ha úgy belé van bolondulva abba az emberbe. Hisz valósággal össze van vele növe. Ez már a veszettséggel határos.

Róza: A tekintetes úr nem igazságos.

Flamm: Mondd inkább... Hát persze? Hogy is mondjam csak... Nem szenvedhetem az imád-ságos pofákat. Mindig türtöztetnem kell magamat, ha azt az embert látom! Isten bocsássa meg nekem, de legkivált neked, Rózi. Hát miért is ne szólnék előtted egészen nyíltan. Meglehet, hogy neki is megvannak a maga érdemei. Mondják, hogy össze is kuporgatott vagy 16 garast. Azért még sem kellene bele bujnod a csirizes fazékba.

Róza: Ejnye, Kristóf, ne beszéljen már így! - Bizony Isten, nem szabad az ilyet meghallgatnom! - Az Ágost is eleget állott ki! A betegsége, meg egyéb bajai... igazán az embernek fáj a szíve érte.

Flamm: Titeket, fehércselédeket sem lehet ésszel fölérteni! Okos, derék egy leány s egyszerre az ember olyasmire akad, hogy elámul, hogy milyen ostobák is vagytok voltaképpen. A jó ég tudja, de olyan buták, mint a lúd, ha dörög az ég. Hát már mit jelent az, hogy fáj a szíved érte? Hiszen szánalomból vagy hülyeségből férjhez mehetsz akár egy fegyvenchez. Az apádat könnyen befonhatod. Hát miben van fogyatkozása annak az Ágostnak? Az árvaházban nőtt fel és utóvégre még is csak lett belőle ember. Ha te nem állasz kötélnek, keresnek annak más feleséget. Hiszen az ilyesmiben nagyon járatosak azok a testvérek az Urban.

Róza (*elhatározással*): Én nem akarom! És - meg kell lenni egyszer, tekintetes úr. Nem bántam meg, ami történt, ha titokban sokat is kellett szenvednem. Már úgy magamban, az egész idő alatt! Azt már nem bánom! Azon már úgy sem lehet segíteni. Tehát egyszer mégis csak kell, hogy vége szakadjon, már így nem, és nem mehet tovább.

Flamm: Nem megy. Ugyan mondd: hát ez meg már mit jelent?

Róza: ... mert hát így van és nem máskép. Tovább már nem tarthatom szóval Ágostot: az apám uram sem tűri tovább. És hát igaza is van neki benne. Oh Istenem! Bizony nem megy valami könnyen. De ha majd már lehengerítettem a terhet a lelkemről... nem tudom (*Kebléhez nyúl*) úgy hiszem, hogy szívgyörcsnek híjják. Néha olyan fájdalmat érzek a szivemben... Így hát már mégis csak változni kell a soromnak.

Flamm: No hát akkor itt most nem sokat végezhetek. Itt az ideje. Haza kell mennem. (*Fölkel s vállára veti fegyverét.*) A viszontlátásra! - Isten veled, Rózi

Róza (*felelet nélkül maga elé mered.*)

Flamm: Mi baj hát, Rózika? A viszontlátásra, Rózi.

Róza (*tagadólag rázza a fejét.*)

Flamm: Nem? Megbántottalak volna, Rózi?

Róza: De sohasem úgy - mint most, tekintetes úr.

Flamm (*hirtelen elkapja a szerelmi láz*): Te lány és ha szerencsétlenné teszem is magamat... (*Szenvedélyesen megöleli és megcsókolja.*)

Róza (*pár pillanat múlva hirtelen ijedséggel*): Az isten szerelméért! Jön valaki, tekintetes úr.

Flamm (*nagy meghökkenéssel felugrik, a bokor mögé menekül és eltűnik.*)

Róza (*gyorsan fölkel, kisimítja haját, megigazítja ruháját, aggodalmasan néz körül, senkit sem lát, fogja a kapát kezdi kapálni a burgonyaföldet. Kisvártatva anélkül, hogy Róza észrevenné, jön vasárnapi ünneplőben Streckmann Artúr masiniszta. Úgynevezett szép ember, nagy szélesvállu, egész lénye hetyke, fontoskodó. Hosszú, szőke szakállt visel, mely a mellét veri. Magatartása, hátracsapott kis vadászkalapja, tükröfényesre kefélt csizmája, hosszú kabátja, himzett mellénye, szóval kifogástalan ruházata elárulja, hogy Streckmann roppant sokat tart magára és hogy teljes tudatában van rendkívüli szépségének.*)

Streckmann (*mintha csak most venné észre Rózát, erőltetett szép hangon*): Jó napot, Bernd Róza.

Róza (*ijedten fordul meg*): Jó napot, Streckmann! (*Bizonytalanul.*) Honnan kerülsz te ide? A templomból?

Streckmann Korábban kibujtam onnan.

Róza (*izgatottan, szemrehányással*): De hát miért? - Nem tudod végighallgatni a predikációt?

Streckmann (*erőteljes hangon*): Hát csak... mert idekinn olyan szép az idő! - A feleségemet ott hagytam a templomban. Az ember olykor magában is akar élni.

Róza: Én örömebb volnék a templomban.

Streckmann: Az asszonyod oda is való a templomba.

Róza: A te lelkedet is bizonyosan elég bűn nyomja. Leimádkozhatnál belőle valamit.

Streckmann: Nagyon jó lábon élek én az Úristennel. Nem rója fel olyan szigorúan a bűneimet.

Róza: Na, na,...

Streckmann: Na! na! nem hát! Nem sokat törődik az én velem.

Róza: Elbizakodott számár vagy.

Streckmann (*tele szájjal, affektáltan nevet.*)

Róza: Ha olyan derék ember vagy a házon kívül, akkor minek vered otthon a feleségedet?

Streckmann (*csillogó szemmel*): Épen azért!... Csak azért! Így van az rendjén. Nektek, asszonyoknak meg kell mutatni, hogy ki az úr.

Róza: Ne gondold, hogy mi olyan nagyon gyöngék vagyunk.

Streckmann: De bizony! Úgy van! A juss az csak juss! És ilyenformán én mindig célhoz értem.

Róza *(erőltetve nevet.)*

Streckmann: A faluban azt beszélük, hogy elmégy a Flamméktól.

Róza: Hiszen nem is vagyok én már a Flamméknál szolgálatban. Láthatod, hogy van még előbb elég dolgom.

Streckmann: Hiszen még csak tegnap is segítettél Flamméknál.

Róza: Bánom is én! Hol segíték, hol meg nem segíték! Törődj te csak a magad dolgával.

Streckmann: Igaz-e, hogy apád máshova költözködött.

Róza: Ugyan kihez?

Streckmann: Ágosthoz a Lachmannék házába.

Róza: Hiszen Ágost meg sem vette még a házat. Akkor az emberek többet tudnak, mint jó magam.

Streckmann: Azt is beszélük mostanában, hogy nemsokára lakodalmat ültök.

Róza: Én miattam csak beszéljete amit akartok.

Streckmann *(rövid hallgatás után, miután néhány lépést tett feléje, szétvetett lábbal megállva):* Igazad van. Az mindig elég jókor jön! - Az olyan gyöngy-leánynak nem kell úgy sietnie a férjhezmenéssel; az mulassa ki magát előbb istenigazában. Szeme közé is nevettem a gyerekek! Különben is ki hiszi el annak a fickónak.

Róza *(gyorsan):* Hát ki mondja azt?

Streckmann: Hát a Keil Ágost.

Róza: Az Ágost mondja? Ő is csak azután az átkozott pletyka után beszél.

Streckmann *(rövid hallgatás után):* Az Ágost olyan nyavalyás fickó.

Róza: Nem akarok hallani semmit. Hagyjatok nekem békét! - Mit törődöm én a ti veszekedésekkel. Egyik tizenkilenc, a másik egy hiján húsz.

Streckmann: No jó! De hát életrevalóság dolgában van egy kis különbség.

Róza: A te életrevalóságodat már ösmerjük. Csak az asszonyok körül kell egy kicsit hallgatózni. Hát Ágost bizony nem effajta legény.

Streckmann *(otrombán nevet):* Hát tagadom én azt?

Róza: Nem is lehetne.

Streckmann *(összehuzott szempilláin keresztül szúrósan nézi):* Velem nem is jó egy tálból cseresznyézni. Amit én egy asszonynál akarok, azt el is érem.

Róza *(gúnyosan):* No persze!

Streckmann: No persze! Mibe fogadjunk, Rózi. Már te is sokszor sundítottál rám. *(Közeledett hozzá s át akarja ölelni.)*

Róza: Ne is álmodj erről! Menj odább tőlem!

Streckmann: Olyan nincs.

Róza *(visszalöki):* Streckmann! Megmondtam! A fajtátokról sem akarok tudni. Menj dolgozdra.

Streckmann: Hát bántottalak!... *(Rövid hallgatás után félig gonosz, félig zavart nevetéssel):* No megállj! Utamba jössz te még! Azt mondom neked, hogy még elibém kerülsz. Akármilyen szenteskedőnek teszed is magadat.... Itt áll egy fészület! - Itt áll egy fa! Teringettét! Ezek aztán szép dolgok!... Én már sokfélén keresztül mentem, úgy bizony. - De már... a kereszt tövében... mert így szólnának ám... Máskülönben nem vagyok olyan, de már itt szégyelném magamat. Mit szólna hozzá az apád, meg az Ágost? Példának okáért: ez a cseresznyefa itt odvas. No hát: itt egy puska állott.

Róza *(munkaközben mindegyre jobban odafigyelt. Most, önkénytelenül, viaszsárgán, reszketve):* Mit beszélsz?

Streckmann: Semmit. - Semmi egyebet nem mondok. - De ahol ember még csak nem is sajdítaná, és még eszeágában sem fordulna meg, ott az effajta leány irtózatossá, hogy mit művel.

Róza *(ijedten, nem bírva magával, elejébe ugrik):* Mit mondtál?

Streckmann *(kiállja a rettentő pillantást):* Azt mondtam, hogy az effajta?

Róza: Mit jelent az, hogy effajta?

Streckmann: Nem jelent az semmi egyebet.

Róza *(ökölbe szorítja kezét, a düh, gyűlölet, félelem és megdöbbenés óriási háborgásában szinte felnyársalja a tekintetével, mignem tehetetlenségének tudatában leejti karjait s majdnem kinyöszörgi e szöveget):* Majd igazságot szerzek én magamnak! - *(Jobb karját síró szeme elé tartja, baljával fölveszi a köténye csücskét, kifújja az orrát és zokogva és megtörten megy vissza a dolgozóhelyére.)*

Streckmann *(utána néz gonoszul, hidegen és elszántan, mint előbb. Lassankint azonban önkéntelen rájön a nevetés, amely hangos kitörésben lel utat):* Így van és nem másképp! Föl se vegyed. - Hát mit is gondolsz rólam tulajdonképpen Bernd Róza? Ugyan mit?... Mit bánt ez téged? Hiszen az még csak nem árt. Hát miért is ne hitetnéd el az emberekkel, hogy a fekete fehér, s miért is ne... Miért is olyan ostobák. Legjobban is szeretem az olyan fehérnépet, aki ért ehhez. Persze az olyan legény, mint én, az átlát a szítán. - Hát elhiszed nekem, hogy én ezt mindig is tudtam.

Róza *(magánkivül):* Streckmann! Én még kárt teszek magamban! Érted? Vagy elmegy innen a krumpli-földről! - Nekem... én... nagy baj lesz ebből...

Streckmann *(a mesgyén ül, tenyerével ütögeti a térdét):* Jézuskám! Krisztuskám! Csak nem! Majd mindjárt odább állok és mindenütt kibeszéllek? Majd mindenfelé megszóllok, szapultak! Szeretném tudni, mi közöm nékem benne, hogy miféle görbe utakon csavarogsz.

Róza: Felkötöm magam otthon a mestergerendára. A Schuberték Marija is így tett.

Streckmann: Az.... annak egész más volt a históriája. Az egyébként is sok rossz fát tett a tűzre. És ő vele egyáltalában nem volt dolgom. Ilyes dolog miatt ugyan ki akasztaná föl magát. Hiszen akkor már régen nem volna fehér-személy a világon! - Ez már csak így van, ahogy mindenfelé van: a merre nézek mindenfelé azt látom, ez már csak így van és nem másképp! No, persze... igazán nevezhetnék! - Egyéb nincs is benne. Jaj az apád milyen félvállról néz le mindenkit. Olyan szemeket mereszt az emberre, hogy csak a föld alá szeretne sülyedni. - Az ember csak elbujni szeretne, csak azért, mert néha-napján kirúg egy kicsit a hámból. No tessék! Söpörj te is a magad háza előtt!

Róza *(reszketve, a félelemtől kiveri a verejték):* Nem, nem. Óh Jézus, Mária, Szent József.

Streckmann: Hát mondjuk csak, nincs talán igazam, hiszen ti kanállal ettétek a jámborságot: a Keil Ágost, az apád, meg te is! Persze az álszenteskedésben nem tudok veletek tartani.

Róza (*uj, kétségbeesett felindulással*): Hazugság, te nem láttad...!

Streckmann: Micsoda? - nem láttam? - A teremburáját! Akkor hát álmodtam volna! - Már én egyebet nem tudok. Ha nem a Flamm volt, a diessdorfi bíró! Ma még egy csöpp szeszt se ittam! Nem rángatta a kontyodat? Nem döntött le a fűzfák tövébe? (*Féktelen kacagással.*) Jól megszorongatta a fejedet.

Róza: Streckmann! Bezúrom a koponyádat.

Streckmann (*még mindig nevet*): Ugyan, ne izélj. Hová gondolsz? Talán csak teszel ilyet? Hát miért is ne tetted volna! Én nem rovom fel neked. Aki előbb megy a malomba, előbb önt a garatra: ez a rendje és módja. Persze ha az a másik tudná, nem néznék oda.

Róza (*tehetetlenül sír, nyöszörög, amellet görcsösen dolgozik*): Hogy lehet egy fickó ilyen szemtelen.

Streckmann (*erőszakosan, dühösen*): Te vagy szemtelen! Én nem szemtelenkedtem! Hiszen nem mondom, hogy nincs kedvem hozzá: ahol a Flamm bíró bitangolhat, ott még nekem is van keresetem.

Róza: Világéletemben mindig tisztességgel éltem. Álljon ide valaki s merjen rólam rosszat mondani. Három kis hugomnak gondját viseltem. Hajnali három órakor keltem! Magamtól még a tejet is elvontam. Tudják ezt az emberek! Tudja ezt minden gyerek!

Streckmann: Azért még nem kell akkora lármát csapnod! - Jönnek ki a templomból, már harangoznak. Te is tudsz ám nyájas lenni az emberekhez. Hiszen majd felvet téged a nagy kevélység... Hiszen úgy is lehet... Rá is vall erre minden... Nem adom én tovább, hogy mennyit sanyarogsz és hogy kuporgatod a pénzt. De azért ti sem vagytok különbek más ember fiánál.

Róza (*nagy félelemmel a távolba tekintve*): Nem Ágost az, aki ott jő?

Streckmann (*ugyanabban az irányban néz a falu felé; kicsinyléssel*): Már ugyan hol? No persze. - Ezek az imádságos ikrek. Éppen most kerülnek meg a pap kertjét. Hát aztán? - Te talán azt gondolod, hogy jó volna, ha odébb állnék? A zsoldáros csődöröktől még nem ijedünk meg.

Róza (*hirtelen félelemmel*): Streckmann, tizenkét tallért kuporgattam össze.

Streckmann: Rózika, sokkal többet takarítottál te meg.

Róza: No jó! Neked adom az egészet. Vigye a fene mind, amit összeraktam. Legyen a tied minden utolsó fillérem, csak te is légy irgalmas, Streckmann.

(*Könyörögve meg akarja ragadni a kezét, Streckmann visszahúzza.*)

Streckmann: Nem kell nekem pénz.

Róza: Streckmann!!! Az isten szerelmére, ne, ne.

Streckmann: Már csak azt szeretném látni, hogy eszedre térsz-e?

Róza: Ha valamelyik falubeli megtudja.

Streckmann: A te titkod marad! Senkinek sem kell azt tudni. Csak te ne áruld el magadat, akkor nem hallja meg senki. (*Megváltozott, szenvedélyes hangon.*) Már hiába, beléd vagyok bolondulva.

Róza: Melyik fehércselédbe nem vagy te belebolondulva?

Streckmann: No jó! Azon én már fordíthatok. Ahol magamfajta ember megfordul a cséplőgéppel az országban, minden jószágon, annak ugyancsak nem kell gondoskodni a pletykáról.

Magam legjobban tudom, hogy áll a dolgom. Még mielőtt a Flamm jött - az Ágostról nem beszélek - már szemet vettem rád. Senkisé tudja, hogy mennyit kínlódtam rajta. *(Csökönyösen.)* De igazán, vigyen el az ördög... nem bánom... jöjjön, aminek jönnie kell... Rózi... Már nem lehet velem tovább tréfálni! - Hát hiába, ha már jó szerencsém az utamba hozta!

Róza: Ugyan mit?

Streckmann: Azt majd nemsokára meglátod.

(Az ösvényen jön Mártha ugrándozva, Róza hugocskája, tiszta, csinos ünneplőben. Még határozottan gyermek.)

Mártha *(kiált)*: Róza, te vagy az? - Mit csinálsz itt?

Róza: Föl kell kapálnom még ezt a kis darabkát. Mért hagytátok megmunkálatlanul szombaton?

Mártha: Jézus, Mária, Rózi, ha az apánk jönni talál.

Streckmann: Ha hoz valamit a konyhára, nem harapja le érte az orrodát. Hiszen csak ismerjük az öreg Bernd apót.

Mártha: Hát ez kicsoda, Rózi?

Róza: Oh, ne is kérdezd.

(A faluba vezető gyaloguton jön az öreg Bernd Keil Ágosttal együtt. Mindketten, a fehérhaju öreg, meg a fiatalabb, mintegy 35 éves ember, fekete ünneplőruhában vannak és mindgynek a kezében énekeskönyv. Az öreg Bernd fehérszakállu, hangja lágy, mintha régebben valamikor nehéz tüdőbajon esett volna által. Olyanformájú körülbelül, mint egy kiszolgált, méltóságteljes urasági kocsis. Keil Ágost, aki könyvkötő, sápadt arcu, vékony, barna bajuszt és hegyes szakállt hord, a haja ritka; néha rángatózik. Sovány, szűkmellű, egész alakja elárulja a szobaférget.)

Bernd: Nem a Róza az ott?

Ágost: Az a, Bernd apó.

Bernd: Csak nem lehet kivenni ennek a leánynak a fejéből: ha rájön, akkor dolgoznia kell: akár hétköznapi van, akár ünnepnap. *(Már közel van Rózához.)* Hát hétköznapon nincs idő rá?

Ágost: Nem ismersz mértéket! Nincs erre szükség.

Bernd: Ha a mi jó lelkészünk ezt látná, elszomorodnék a szíve. Bizonyos, hogy nem hinne a látó szemének.

Ágost: Kérdezősködött is megint utánad.

Streckmann *(célzatosan)*: Hiszen híre is jár, hogy meg akarja fogadni gazdasszonynak.

Bernd *(csak most látja meg)*: Hiszen ez a Streckmann.

Streckmann: Testestül-lelkestül! Hangyánál, méhnél is dolgozabb ez a leány! És ha a bordája is beleszakad. Hogy a templomban aludjék, arra soha sincsen ráérő ideje.

Bernd: Már ottan mi ketten is bajosan alszunk! Úgy gondolom inkább, hogy mások alusznak idekünt, akik fájdalom, nem akarnak fölbredni. A vőlegény közel van...

Streckmann: Fején találtad a szöget! De a menyasszony addig a vetésben jár.

Ágost: De nagyon tréfás kedvedben vagy.

Streckmann: Az is igaz: Megölelném a határkövet, vagy akár a persely nyelét!... Baromi veszett kedvem van. A tüdőm is kiszakad a nevetéstől.

Bernd (*Rózához*): Szedelőzködjél, haza megyünk! - Tedd be a kapát a cseresznyefa odvába! Megszólnának érte a faluban.

Ágost: Mások puskával is kószálnak.

Streckmann: Más ördögök meg a pálinkás üveggel is. (*Előveszi a pálinkás üveget.*)

Ágost: Ezt mindenki saját felelősségére teszi.

Streckmann: Igaz! S hozzá a saját pénzén! Na, gyere, gyürközz neki, és tarts velem. (*Oda-nyújtja az üveget Ágostnak, aki nem ügyel rá.*)

Bernd: Hiszen tudod, Ágost sohasem iszik pálinkát! Hol áll most a cséplőgép?

Streckmann: De kelmed, Bernd apó, csak iszik velem? Miért is lett volna pálinkafőző? A gép most lenn a birtokon áll.

Bernd (*huzódózva elveszi az üveget*): A te kedvedért, Streckmann, különben nem tenném! Mikor még a birtokon voltam tisztartó, akkor nem válogathattam a munkában. De nem főztem szívesen pálinkát, és abban az időben nem is ittam soha.

Streckmann (*Ágosthoz, aki egy ott heverő lapátot betesz a cseresznyefába.*): Nézd meg csak jól ezt a cseresznyefát! Piff, paff, puff! Csak rá kell célozni és elsütni.

Bernd: Vannak emberek, kik vasárnap vadászni járnak.

Streckmann: Flamm biró.

Bernd: Éppen ő! Találkoztunk vele! Rossz dolog ez! Sajnálni való emberek.

Streckmann (*cserebogarakkal dobálja Rózát.*)

Róza (*remegve*): Streckmann!!

Bernd: Mi baj?

Ágost: Mit jelent ez?

Streckmann: Semmi! Van egy kis számadásunk egymással.

Ágost: Végezd a számadást, ahogy akarod! De számadás után jön a fizetség.

Streckmann (*alattomos ellenségeskedéssel*): Vigyázz magadra, Ágost, vigyázz!

Bernd: Békesség legyen! Ne pöröljete! Az Istenre kérlek.

Streckmann: A béka mindjárt fölfújja magát.

Ágost: Béka az, aki az árokban fekszik.

Streckmann: Ágost, maradjunk békességben. Apónak igaza van, melegedjünk össze. Az sem keresztényi dolog, ahogy te pislogsz! Ide gyere! Igyál velem! Igyunk! Szép gyerek nem vagy, ezt már az irigységnek is meg kell engednie, de olvasásban, írásban járatos vagy és a szénádat is betakarítottad. - No hát, nemsokára vidám lakzit csapjatok.

Bernd (*mert Ágost semmitsem szól, veszi az üveget és iszik.*)

Streckmann: Ezt felrovom ám, Bernd apó.

Bernd: A vidám lakzira, ez csak nem eshetik rovás alá.

Streckmann: Akkurátusan! Igy illik! Igy van jól! - Nem úgy van már, mint amikor még igás voltam az uradalomban, mikor még kelmed a vesszeje alatt tartott. Ma már bizony nagy becsületben állok. Aki észszel dolgozik, az sokra is viszi.

Bernd: No persze, ha az Isten áldása is rajta! - *(Ágosthoz.)* Igyál már a vidám lakodalomra.

Ágost *(elveszi az üveget):* Azt isten adja, arra nem kell inni.

Streckmann *(combjára ver a kezével):* És adjon apró Ágostokat! Hogy öreg apó sok örömet érjen! És a legidősebb biró legyen! - De most Rozika is igyék velünk.

Bernd: Hiszen te pityeregsz, Rozi, mi lelt?

Mártha: Mindig csorog a könnye.

Ágost *(Rózához):* Igyál egy kortyot, hadd legyen meg az akaratja.

Róza *(a legnagyobb erőfeszítéssel és undorral veszi el az üveget.)*

Streckmann: No rajta! Csak vígan, le vele!

Róza *(remegve iszik és el nem titkolt undorral adja oda Ágostnak az üveget.)*

Bernd *(halkan, apai büszkeséggel Streckmannhoz):* Ez aztán a leány! Csak aztán meg is becsülje!

- Fügöny. -

MÁSODIK FELVONÁS.

Nagy nappali szoba Flamm bíró házában. Nagy alacsony földszinti helyiség, jobbról a folyosóra nyíló ajtó van. Egy másik ajtó a fenékszínen összeköti a nagy szobát egy kisebbel, melyet Flamm úr a maga vadászkamrájának nevez. Töltények készítésére való szerszámok vannak benne, ruhák és fegyverek lógnak a falon, kitömött madarak, melyeket minden ajtónyitáskor látni lehet és a hivatalos iratszekrény. A nagy lakóhelyiség baloldali ablakával, barna gerendamennezzetével s egész berendezésével kellemes, otthonias hatású. Balról a szögletben nagy ódivatú virágos pamlag áll, előtte barnára pácolt kihuzó tölgyfa-asztal. A pamlag fölött a falon, sűrűn egymás mellett szarvasagancsok és őzek szarvai. A vadászkamra ajtaja fölött üvegszekrényke lóg kitömött fogolycsaláddal. Tovább jobbra az ajtóhoz legközelebb a kulcstartó, rajta kulcsok. Nem messze ettől egy üvegszekrény tele könyvekkel. Ezen az üvegszekrényen kitömött bagoly áll, s a szekrény mellett kakukos óra lóg a falon. Nagy, kék pettyes cserépkályha foglalja el a helyiség jobb szögletét. A baloldali fal három ablaka előtt nyíló virágok cserépben. Az asztal közelében levő ablak nyitva van. Az előttevaló szintén. Ez az ablak előtt ül Flammné tolószékben. Az ablakon mollfüggönyök. Nem messze a legelső ablaktól ódon, ívelt fiókos szekrény áll csipketerítővel, poharakkal s mindenféle családi emlékekkel, csecse-beccsével s több effélével. Fölötte a falon családi arcképek. A kályha és a folyosó bejárata között a kályha felé fordított billentyűzettel régi zongora áll, előtte himzett szék. A zongora fölött több szekrényben lepkegyűjtemények. Elöl jobbról világos, fényezett, kerek íróasztal, előtte egyszerű szék. Több ilyen szék az íróasztalnál, a fal mellett. Az ablakok között régi, barna bőrös karszék. Az asztal fölött széles rézkeretű függőlámpa lóg le. Az íróasztal fölött a falon egy csinos öt éves fiúnak nagy képmása egyszerű fakeretben. A képet friss mezei virágokból font koszorú köríti. Alatta nagy üvegfindsa, nefelejtssel, amely nedves homokba van plántálva. Gyönyörű késő tavaszi nap, délelőtt 11 órakor.

Flammné (*matróna külsejű, rokonszenves, 40 éves asszony, síma, feketeruhát visel, blúza régi szabású, fején fehér csipkefőkötő, nyaka körül csipkegallér és elsoványodott, finom kezét félig csipkemancsetták fődik. Egy könyvet és vékony batisztsebkendőt tart ölében. Flammné arcának nagy, imponáló arányai vannak. Szemei világoskékek és áthatók, homloka magas, halántéka széles. Haja már szürke és ritkás, a közepén pedánsul elválasztva. Némelykor a tenyerével finoman hátrasimítja. Arcának kifejezése jóakaratot árul el. Komoly, anélkül, hogy kemény volna. Szeme, orra és szája körül sok csintalanság. Elgondolkodva kitekint a szabadba s felsóhajt, elmélyed a könyvben, majd hallgatózik, becsukja a könyvet, miután olvasójelet tett bele, az ajtó felé fordul és erősebb, rokonszenves hangon szól): Bárki van odakünn... csak jöjjön be! (Kopogtatnak, a folyosó ajtaja kissé kinyílik s láthatóvá lesz az öreg Bernd feje.) - Na, ki az hát? - Nyilván Bernd apó, ami árvatanácsosunk és templomatyánk! Csak kerüljön beljebb, nem haragom meg, Bernd apó!*

Bernd: A hadnagy úrral szerettünk volna beszélni.

(*Belép, őt követi Keil Ágost, mindkettő ismét ünneplő ruhájában van.*)

Flammné: Ejnye, ejnye! De ünnepies színe van ennek a dolognak.

Bernd: Jó reggelt, tekintetes asszony.

Flammné: Isten jó nap, Bernd apó! Az uram imént a vadászkamrájában volt. (*Ágostra célozva.*) Hiszen ez a vejeura, úgy-e?

Bernd: Igenis az, Isten segedelmével, tekintetes asszony.

Flamnné: No hát foglaljon csak helyet! Persze bejelenteni jöttek. Na hát végre mégis csak meglesz.

Bernd: Meg, meg, hála Istennek, már ennyire vagyunk.

Flamnné: Annak örülök! A várakozás semmire se jó! Ha egyszer meg kell lenni, hát legyen meg, minél előbb. Végre hát mégis csak rászánta magát a Róza.

Bernd: Igazán nagy kő esett le a szívemről. Hej, de sokat teketóriázott! Most már a maga jószántából sürgeti a dolgot. Inkább ma legyen meg, mint holnap.

Flamnné: No már ennek örülök, Keil úr! Igazán örülök, Bernd! - Kristóf! - Azt hiszem az uram mindjárt itt lesz. No hát, ez most már el van igazítva! - No Bernd apó, dicsérheti a szerencsáját! Igazán, nagyon meg lehet most elégedve.

Bernd: No, úgy is van! Igaza van, tekintetes asszony! Tegnapelőtt meghánytuk-vetettük a dolgot. S az Úristen meg is tetézte még az áldást. Ágost elment a quadani kisasszonyhoz, aki olyan nagyon jószágos volt, hogy 3000 márkát adott neki kölcsön. Ebből aztán megvehetem a Hochmannék házát.

Flamnné: Ah, igazán? lehetséges-e? No most ebből megint láthatja, Bernd apó, mikor az uraság elbocsátotta és koldusbotot nyomott a kezébe, nagyon elcsüggedt és már semmiben sem reménykedett - hiszen nagy alávalóság volt az! No de az Úristen mindent jóra fordított.

Bernd: Igaz, bizony! Az ember csak mindig kishitű.

Flamnné: De most gyönyörűen kivergődött belőle! Először is az a ház ott áll a templom mellett s jár hozzá jó darab szántóföld is! És Róza elhiszem ám!... Tud a gazdasághoz. No már ezzel igazán meg lehet elégedve.

Bernd: Milyen jót is tesz az ilyen úriasszony. Isten után... Kinek köszönhetjük leginkább? - Ha a quadani kisasszonynál szolgáltam volna s úgy törtem volna magamat érette, mint itt, a mi uraságunk szolgálatában, nem volna semmi panaszom.

Flamnné: Most már nem is lehet panasza, Bernd.

Bernd: Ments Isten! Persze, hogy nem. Hogy is lehetne!

Flamnné: Hálára az életben ne számítson az ember. Az apám 40 esztendeig volt fővadász s az anyám azután mégis nyomorgott. Van most derék veje! Csinos házban lakhatik s még a mezei munkája is megvan. Hogy aztán minden rendben haladjon és vissza ne maradjon, arra már a gyerekeinek legyen gondjuk.

Bernd: No, erre biztosan is számít az ember! Lássá, ebben már nem kételkedem. Aki így felvergődött, előbb nyomtatványok eladogatásával...

Flamnné: Nem akart valamikor misszionárius lenni?

Ágost: Sajnos, az egészségem nem bírta...

Bernd: ... írással, olvasással, mesterség tanulásával és emellett jó keresztényi és tisztességes ember, az ilyen vő mellett nyugodtan hajthatom le a fejemet, akár az utolsó álmra is.

Flamnné: Tudja külömben Bernd apó, hogy az uram az anyakönyvi hivatalt átadja? Róziékat aligha ő fogja összeadni.

Bernd: A repceföldön vannak...

Flamnné: Tudom jól, tudom! Rózi is segít ott! Ma reggel már volt nálam. Ha talán már menni akarnak... mindjárt az udvar mögött... Kristóf!... Ez ő...

Flamm *(láthatlanul bekiált):* Nyomban! Tüstént!

Flammné: Anyakönyvi dolgok.

Flamm (*kabát és mellény nélkül, megjelen a vadászkamra ajtajában. Fényes, fehér inge elől nyitva. Egy vadászpuska duplacsövének a tisztogatásával van elfoglalva*): Igen, igen! Streckmann gépész volt itt az imént. Legjobban szeretnék mindjárt csépelteni. A gép a dominiumon áll. De ott még koránt sincsenek készen... Ejnye, Teremtőm! Hiszen ez Bernd apó.

Bernd: Igen is, tekintetes úr, ide jöttünk. A miatt, hogy...

Flamm: Türelem! Csak szép sorjában. (*A puskacsövet szemei elé tartja.*) Ha anyakönyvi ügyei vannak kelmednek, Bernd apó, akkor inkább várna még egy kicsit. A Steckel pénztáros, a hivatali utódom, az sokkal ceremóniásabban csinálja majd a dolgot.

Flammné (*aki horgolótűjét állán tartva, férjét figyelmesen szemlélve hallgatta*): Ejnye, Kristóf, micsoda bolondokat beszélsz össze?

Ágost (*ki kezdettől fogva halvány volt, Streckmann nevének említésére még sápadtabb lett; ünnepélyesen és izgatottan fölkel*): Hadnagy úr, egy esketést akarok bejelenteni... Én Isten segédelmével készen vagyok a szent házasságkötésre.

Flamm (*a puskacsöveget szeme elé tartva, nagyjából mondja*): Nem lehet az! Hát annyira sürgős a dolog?

Flammné (*humorral*): Ejnye no, hát. Mi közöd neked ehhez, Kristóf! Hadd házasodjanak békében az emberek! No te is jó prédikátor vagy! Ha ezen az emberen mulnék, Bernd apó, csak legényemberek és hajadon lányok volnának a világon.

Flamm: A házasság, nem is egyéb, mint balekfogás. Hiszen maga Keil Ágost, a könyvkötő.

Ágost: Szolgálatjára.

Flamm: S a Lachmannék házát vette meg.

Ágost: Szolgálatjára!

Flamm: Könyvesboltot akar nyitni?

Ágost: Könyves- és papírboltot. Igen; talán.

Bernd: Főképpen vallásos iratokra gondol.

Flamm: A Lachmannék házához szántóföld is tartozik. Hisz az ott lehet a nagy körtefa mellett.

Bernd és Ágost (*egyszerre*): Igenis.

Flamm: Hisz akkor szomszédok vagyunk. (*Elteszi a puskacsöveget, s zsebeiben kulcsai után kotorász, kiszól*): Minna! Vigyétek ki csak a tekintetes asszonyt.

(*Némi nyugtalanságot árulva el, de azért lemondóan az íróasztalhoz ül.*)

Flammné: Nagyon gavalléros ember, de igaza van! Fölösleges vagyok! (*A csinos szobalányhoz, ki belép és széke mögé áll.*) Leány, told be a széket a vadászkamrába. A hajadat már egyszer jobban feltűzhetnéd!

(*Flammné s a leány el a vadászkamrába.*)

Flamm: Sajnálom a Lachmannékat! (*Keilhez.*) Magának megtakarított pénze volt a telken? - (*Keil izgatottan és zavartan köhécsel.*) Na, végre is, egyremegy az! Aki annak a teleknek a gazdája, az áldhatja a szerencsáját. Maga hát azt akarja?... Hát hol van a menyasszony? Micsoda? A menyasszony talán makacskodik?

Ágost (*nagyon izgatottan és elszántan*): Úgy tudom, hogy megegyeztünk.

Bernd: Megyek, és hozom ide, tekintetes úr.

(Gyorsan el.)

Flamm *(aki láthatólag szórakozottan nyitotta fel az íróasztalt, csak későn veszi észre, hogy Bernd eltiűnt):* Ostobaság, nem olyan sietős a dolog, *(Megütközve tekint az ajtó felé, amely mögött Bernd eltiűnt, aztán vállat von.)* tegyetek, amit akartok, csináljátok, ahogy tetszik! De előbb mégis pipára gyújtok. *(Felkel s a könyvesszékényből dohányt vesz elő, a falról kurta pipát, megtölti és rágyújt. Közben Ágosthoz.)* Pipázik maga?

Ágost: Nem.

Flamm: S nem is tubákol?

Ágost: Nem!

Flamm: S nem iszik se sört, se pálinkát, se bort?

Ágost: Semmit, és bort is csak az Urvacsorán.

Flamm: Szilárd elvek! - Példás ember! Szabad! Kopogtattak? Vagy nem? Jaj, azok az átkozott daxlik. - Némelykor időtöltésből kuruzsol? - *(Ágost rázza a fejét.)* Azt hittem, talán imádsággal gyógyít! Úgy rémlik, mintha ilyesmit hallottam volna.

Ágost: No hát az nem volna kuruzsolás.

Flamm: Nem-e?

Ágost: A hit hegyeket mozdíthat ki helyükből. S amit igaz lélekkel kérünk... az égi Atya még ma is mindenható.

Flamm: Tessék! -? Nem kopogtattak már megint? Tessék! Tessék! Az ördögbe is... *(Az öreg Bernd, maga is nagyon sápadt, betuszkolja a halvány és vonakodó Rózit. A leány és Flamm egy pillanatig erősen egymás szemébe néznek. Azután Flamm tovább folytatja.)* Szép! Várjatok egy pillanatig! *(Megy a vadászakmrába, mintha valamit ki akarna hozni.)*

(A következő szóváltás Bernd, Róza és Ágost között hevesen suttogva történik.)

Bernd: Mit mondott neked Streckmann?

Róza: Kicsoda? Nem, atyám...

Bernd: Streckmann kint volt, nagyon beszélt neki mindig.

Róza: Dehogy! Mit is beszélt volna nekem?

Bernd: Éppen ezt kérdeztem tőled.

Róza: Én meg éppen ezt nem tudom.

Ágost: Ilyen mihasznával nem is volna szabad szóba állnod.

Róza: Tehetek én róla, ha megszólít.

Bernd: Na látod, hogy mégis beszélt veled.

Róza: Hát aztán! nem hallgattam rá -

Bernd: Azt a Streckmannt még fel kell majd jelentenem. Még be kell vádolnom. Amikor az imént elmentünk arra, ahol a cséplőgéppel dolgoznak - halljátok már megint kezdi! *(Hallani a cséplőgép távoli zümmögését és zugását.)* Valamit utánunk kiáltott. De hogy mit, azt már nem hallottam tisztán.

Ágost: Ha egy leány azzal az emberrel két szót vált, akkor már oda is van a jó híre.

Róza: Keress magadnak te is jobbat.

Flamm (*ismét belép; gallért vett föl és vadászkabátot. Fellépése szilárd és higgadt*): Jó reggelt mind közönségesen! - Mivel szolgálhatok? Mikor lesz tehát az esküvő? - Mi baj? - Nem egyeztetek meg egymással? - Szóljon már valamelyiktek egy szót! - Na emberek, akkor még nem vagytok annyira?! No hát, én ajánlok nektek valamit, eredjete haza, aludjatok rá még egyet! S ha egyek lesztek, jöjjetek el megint.

Ágost (*parancsolólag*): Ezt a dolgot most hozzuk rendbe.

Flamm: Semmi kifogásom ellene, Keil. (*Ceruzát vesz, hogy jegyzeteket csináljon.*) Nohát, mikor történjék meg a dolog?

Bernd: Úgy vélnők, hogy minél hamarább.

Ágost: Négy-öt hét múlva, ha lehetne.

Flamm: Már négy-öt hét múlva?

Ágost: Igenis, tekintetes úr!

Flamm: Akkor mondjatok be pontos határidőt; hiszen nem lehet a dolgot felfűjni, meg aztán...

Róza (*kínos izgatottságban, önkénytelenül*): Várhattunk volna még egy kicsit.

Flamm: Hogy gondolod? Hogy gondolja, akartam mondani. Hiszen gyerekségünk óta ismerjük egymást. De ha valaki menyasszony, akkor nem tegezik többé. Hát kérem: úgy látszik, hogy a menyasszony nem egyezett bele.

Ágost (*aki Róza nyilatkozatára összerezszent, ettől fogva rámeredt. Most leküzdi izgatottságát és ijesztő nyugalommal szól*): No hát! - Az Isten áldja meg, jó egészséget, Bernd apó.

Bernd: Csak annyit mondok Ágost, hogy itt maradsz. (*Rózához.*) Te meg! Te hozzád még van egy szavam! Vagy, vagy! Érted? Elég sokáig türelemmel voltam. S Ágost is többet tűrt a kelleténél. Elviseltük a bogaraidat. Mindig csak azt gondoltuk, hogy türelem, türelem! Az a jó Úr Isten még észére hozza. De te csak egyre jobban megkötöd magadat. Három nappal ezelőtt megfogadtad nekem s Ágostnak is kezet adtál rá, s magad is alig győztél kivárni az idejét. Ma meg újra még csak hallani sem akarsz róla. Mi az Isten csudája ez? Mit gondolsz te magadról? Azt hiszed, hogy neked minden szabad, mert fiatal csinos, leány vagy? Mert adtál valamit magadra, mert dolgoz vagy s mert senkise mondhat rosszat felőled! Nem te vagy az egyetlen. Ez így van rendjén! Ezzel még nem lehet senki nagyra, van ilyen több is, aki táncba nem jár, van más is, aki fölnevelte kis testvérét, ellátta öreg apjának a házáat. A többi se mind cafat meg kapcarongy, azért, hogy te istenfelő tisztességes lány vagy. Mi is lenne, ha másképp volna? Már régen az utcán hevernél. Olyan leány nekem nem kellene! Ez a férfi, az Ágost se szorult te reád. Az ilyen legény minden ujja kap egy tucatot, csupa jó családbeli leányt. Még talán különbet is, mint te vagy. Igazán! Megszakad az ember türelme! Már itt minden türelemnek meg kell szakadni. Kevélység! Fenhéjázás! Felfuvalkodottság! Vagy állasz most, de tüstént az ígéretednek...

Flamm: Na, na, Bernd apó! Csak szelídebben!

Bernd: Hadnagy úr! Nem ismeri a históriáját! Aki lány egy ilyen becsületes férfit orránál akar ide-oda vezetni, az nem lehet az én lányom.

Ágost (*szinte sírva*): Róza, mit vethetsz a szememre? Miért bánysz velem most olyan rosszul? Sohase mertem ugyan bízni a szerencsémben, hogy bíztam volna? Az én boldogtalanságom meg van írva! Ezt magának is mindig mondtam, Bernd apó! - De mégis, törtem magam, dolgoztam, s az Úristen meg is áldott a részben, hogy szégyent nem vallottam. Sírva fakad az ember! Magától jön, nem tehetek róla. Nagyon is nagy boldogság lett volna nekem! Árva-

házban nőttem fel! A családi életet sohase ismertem! Se fítestvérem, se lánytestvérem nem volt. Így hát csak az Üdvözítőre támaszkodhatik az ember. Igaz, hogy nem vagyok szép ember! Megkérdeztelek; te igent mondtál! Az a fő, hogy mi lakik belül. Isten a szívet tekinti! Te még keservesen megbánod ezt.

(El akar menni, Bernd visszatartja.)

Bernd: Megint csak azt mondom, Ágost! Itt maradsz! - Érted, Róza, szót szóért! Ez a férfi itt... vagy... abba nem egyezem meg. - Ez az ember, ez volt az én támaszom, jóval azelőtt még, hogy a kezedet megkérte. - Mikor beteg voltam és semmi keresményem nem volt, s senkinek sem volt gondja rá, ő még a betevő falatját is megosztotta velünk. *(Ágost nem tud izgatottságán uralkodni, kalapját veszi és elmegy.)* Olyan volt ő, mint az égből szállott angyal! Ágost!

Róza: Hiszen akarok! De csak várhattok még egy kicsit.

Bernd: Várt ő három esztendeig. A lelkész úr is lelkedre beszélt... Most már megelégedte. Ki vehetné zokon tőle, mindennek van határa! Jól teszi! Már most te lásd... mire még... mit akarsz...

(Bernd el.)

Flamm: Na! na! na! na! Ezer mennykő teremtette!

Róza *(Felváltva majd elhalványodott, majd kipirult. A legnagyobb belső izgalmat árulja el, mely gyakran oly erős, hogy többször is szinte kitör. Miután Bernd is eltűnt, a leány ijesztő halványan és megmeredve áll.)*

Flamm *(miután a lajstromot becsapta és rá mer Rózára nézni):* Róza! ébredj? Mi lelt? - Csak nem törődöl ezzel a bolond beszéddel?! *(Látja, hogy a leánynak hideglelése támad s merev nagy szemei könnyben úsznak.)* Róza! - Légy okos! - Mit jelent ez?

Róza: Tudom én, - hogy mit akarok - és - majd véghez is viszem. - S ha - nem is - akkor se nagy baj.

Flamm *(izgatottan ide-oda jár s az ajtó felé hallgatózik):* Természetesen, miért is nem? - *(Látásólag csak a kulcstartó iránt érdeklődve, amelyről kulcsokat vesz le, növekvő mohósággal susogja.)* Róza! - te! - Róza! - Róza, nem hallod? - A tanya mögött találkozunk kell. - Mindent meg kell hánynunk-vetnünk együtt. - Pszt! - Az anyjukom odabenn van a vadászkamrában. - Itt nem lehet.

Róza *(nagynehezen, de vasakarattal nyögve ki a szót):* Soha, soha többé, tekintetes úr.

Flamm: Hát valamennyiünket meg akarsz bolondítani? Ugyan mondd már, talán az ördög költözött beléd! Már négy hete futkosok utánad, hogy egy okos szót szóljak veled: Hiszen úgy teszel, mintha belpoklos volnék - - no persze! Akkor aztán ilyen dolgok esnek meg...

Róza *(mint előbb):* S ha még tízszer rosszabbra fordulna is... Csak hulljon rám az ütés, nem érdelek jobbat. Csak töröljétek hozzám a sáros csizmákat, de...

Flamm *(az asztal mellett áll s felháborodott csodálkozással hirtelen Róza felé fordul. Türtőzteti magát. Egyszerre hirtelen önkénytelenül öklével az asztalra üt, hogy minden megreng):* Ezer millió tüzes mennykő!

Róza: Az Isten szerelméért!

Flammné *(tolószékében, melyet a cselédleány maga előtt begurít, megjelenik a vadászkamra ajtajában):* Mi baj van, Flamm?

Flamm *(kinek arca hamuszínű lett, összeszedi magát, leveszi botját és kalapját a falról, s jobbra az ajtón át távozik.)*

Flamnné *(először megütközéssel néz férje után, fejcsóválással kíséri távozását s kérdőleg fordul Rózához):* Mi történt? Mi lelte ezt az embert?

Róza *(a nagy lelkirázkódás súlya alatt):* Oh kedves tekintetes asszony, mégis csak nagyon szerencsétlen vagyok. *(Flamnné előtt összerogy és ölébe rejtí arcát.)*

Flamnné: No mondd csak: - Jézus Mária, te leány... hát mi ütött hozzád? - Mi baj? - Hiszen ki vagy cserélve. Világéletemben se értem ilyet. *(A cselédleányhoz, aki betolta):* Nincs most szükségem rád! - Azután megint bejössz! Igazíts el mindent a konyhában. *(A szobaleány el.)* Nohát, mi baj? - Mi történt? - Csak mondd el mindent. Könnyíts magadon! - Mit? - Hogyan? - Mit mondasz? - Mit mondtál? - Nem akarsz hozzá menni a Csirizes Ágosthoz? Vagy másfelé húz a szíved? - Ugyan eredj, egyik sem különb, mint a másik, és igazában egyik sem ér semmit.

Róza *(végre összeszedi magát és fölkel):* Tudom, hogy mit akarok, és így aztán jól is van.

Flamnné: Úgy?! No látod, azt hittem, hogy nem tudod. Az asszonyok néha nem tudják. Kivált a te korodban. Néha egy öreg asszony adhat jó tanácsot. No de ha magad is tudod, akkor jól van! Akkor magad is kigázolsz belőle. *(Éles pillantással, miután feltette a szemüvegét.)* Róza! talán beteg vagy?

Róza *(megijedve, zavartan):* Beteg? Már hogy volnék...?

Flamnné: Hát csak úgy, ahogy már lenni szokott. Az imént egészen másformán voltál.

Róza: Nem vagyok csak beteg...?

Flamnné: Hiszen nem is mondom! Csak kérdelem! Hiszen épen azért kérdezem! - Jól meg kell értenünk egymást, nézz csak ide! - Igaz! Csak nem kertelünk itt? Bujósdít se játszunk talán! Csak nem gondolod, hogy nem vagyok jó szándékkal hozzád? *(Róza erőiesen rázza fejét.)* Szép is volna tőlem. Na, hát ezzel megvolnánk. Te még az én Konrádkámmal játszottál. Együtt nőttemek fel, míg Isten engedte - - elvette egyetlen gyermekemet. - S mivelhogy az időben halt meg az édes anyád - tudom jól, a halálos ágyán feküdt! - még beszélt is akkor velem: hogy ha lehet, viselném egy kissé gondodat.

Róza *(maga elé mered):* Legjobb volna nekem, ha a víznek mennék. Ha már így van... Isten bocsássa meg bűnömet!

Flamnné: Ha már így van? - Micsoda? Nem értelek. Talán egy kicsit világosabban szólhatnál. - Először is asszony vagyok, én nem ítéllek meg érte! S azután anya is voltam, ha most már nincs is gyermekem. - Leány, ki tudja, mi van veled! Sok hete már szemmel tartalak, te talán nem vettél észre, most már csak ki az igazsággal. - Fordíts csak oda engem a fiókos szekrényhez. - *(Róza megteszi.)* Így! Itt a fiókokban régi holmik vannak! - Még a Konrádka ruhácskái... Az anyád azt mondta egyszer: Az én Rózám igen jó anya lesz! Csak a vére egy kicsit nagyon is forró! - Hiszen én nem tudom; meglehet, hogy igaza volt. *(Az egyik fiókból nagy babát vesz elő.)* No látod! Akárhogy is van a dolog! Az anya nem megvetni való! - Evvel a bábuval játszottatok, te meg a Konrádka. Különösen te neveltetted föl, mosdattad, ettetted, tisztába tetted és egyszer Flamm éppen odajött, mikor meg akartad szoptatni. - - Ma reggel virágot hoztál. Úgy-e, azt a nefelet ott a findsában? A Konrádka sirjára is koszorút vittél vasárnap. A gyerek meg a sír asszonynak való dolog. *(Egy gyermekingecskét vett ki a fiókból, széltében maga előtt tartja és átbeszél fölötte.)* Úgy-e, Róza? - Szépen köszönöm neked! A te apád örökösen a misszióval, a bibliai órákkal és efélékkel törődik! Azt mondja, hogy minden ember bűnös idelelni és valamennyiből angyalt akar faragni! Meglehet, hogy

igaza van, én nem értek hozzá. Én csak egyetlen egy dolgot tanultam meg: azt, hogy mi egy anya itt a földön s milyen fájdalmakkal van megáldva.

Róza (*lesújtva és hörögve térdre rogyott és vallomásul háladatosan szüntelenül csókolja Flammné kezét.*)

Flammné (*szemeinek villámszerű fellobbanásával elárulja, hogy rájött az igazságra s a vallomást elérte, de nyugodtan beszél tovább*): Látod, leány, én ezt tanultam meg. Én megtanultam, s a világ elfelejtette. Sok egyéb dologról nem tudok semmit! Nem tudok többet, mint amennyit mindenki tud, s amit mindenki tud, azt nem nevezem tudásnak. (*A gyermek-ingecskét elővigyázattal ölébe teszi.*) No, menj most haza s légy jókedvű! Majd előbb tisztába hozom a dolgot magammal. Jól van! Többet most nem kérdezek tőled. Te most nem vagy többé ez vagy az... S azért most kétszeresen kell vigyáznod... Nem akarok semmiről sem tudni! Bízzál bennem! Én nem nézem azt, hogy ki az apa, hogy tanácsos-e vagy csavargó. A gyermekeket csak mi magunk hozzuk a világra. Ebben nem segít minekünk senki. Három dolgot kell megfontolni: apával, Ágosttal... és még egyebet: arra még van idő! Jól meg akarom gondolni. Legalább még valami hasznot tehet az ember, a világon.

Róza (*mereven felegyenesedett ismét*): Óh nem, tekintetes asszony, ne tegye ezt! - Nem megy! - Ne fogja pártomat! - Nem érdemlem én azt! - Magamnak kell ezen keresztül rágódnom! Másokra nem szabad támaszkodnom! - Ez... világosabban nem magyarázhatom ki magamat... A tekintetes asszony olyan jó, mint egy angyal... Mennybéli Istenem! Nagyon is jó én hozzám!... de ez nem megy! Nem fogadhatom el. Isten áldja, tekintetes, asszony!

Flammné: Maradj még! Így nem bocsáthatlak most magamtól, ki tudja, milyen bolondokat csinálsz még?

Róza: Nem, egészen nyugodt lehet, tekintetes asszony, a végsőre még nem szánom el magamat. Ha úgy fordul, dolgozhatom a gyermekemért, elég nagy a világ! - Ha csak rólam volna szó, meg az apám nem volna és Ágostot is nem sajnálnám annyira... és egy gyermeknek mégis csak kell, hogy apja legyen!

Flammné: Helyes! Maradj te csak erős! Hiszen mindig életrevaló leány voltál! Annál jobb, ha fennhordod a fejedet. - De ha jól értettelek is, még sem tudom átlátni: miért huzódol úgy az esküvőtől.

Róza (*ismét megátalkodottan, sápadtan és aggódva*): Mit is mondjak a tekintetes asszonynak? Hiszen nem tudom! - Hiszen nem is huzódozom én már, csak... Streckmann...

Flammné: Légy őszinte, érted! - Nem bánom, menj most haza, nem bánom! - Holnap jer el ismét! - Énrám hallgass! - Örvendezzél! Az ember örvendjen a gyermekének.

Róza: Isten látja lelkem, annak örülök! - Majd véghez is viszem magam, nem segíthet abban nekem senki. (*Gyorsan el.*)

Flammné (*egyedül, utána néz, sóhajt, az ingecskét öléből veszi, széttárja úgy mint elébb*): No, leány, mégis csak szerencse az, ami ért? Asszonyt nem érhet nagyobb szerencse. Becsüld is meg.

- Függöny. -

HARMADIK FELVONÁS.

Termékeny vidék. Elöl jobbra mezők és egy mélyebben fekvő háromszögű gyepes tér között vén tölgyfa, tövében tiszta forrás, kezdetleges kőszegélylyel. Középuött rétek. A háttérben égerfák, mogyoró-, fűz- és bükkcsérjék között sással szegett nagy tó, vízi növényekkel. Rétek csatlakoznak hozzá és félkörben ősrégi tölgyek, szilfák, bükkök és nyirfák. A bokrok és fák hézagain át távoli falvak tornyai és tetői láthatók, balra a bokrok mögött egy major szalma-födelei. Forró nyári délután, augusztus elején. Messziről hallani a cséplőgép zúgását. Jobbról a munkában kifáradva s a forróságtól bágyadtan jön az öreg Bernd és Keil Ágost. Mind a két férfi ruhája csak ingből, nadrágból, csizmából és sipkából áll; mindegyik vállán vetve hozza kapáját, kezükben tarló s borszijen tehéntülök köszörülővel.

Bernd: Nagyon be van fűtve ma. Pihenni kell egy kissé. - De nagy öröm, ha az ember a maga földjén kaszál.

Ágost: Én bizony még nem szoktam hozzá a kaszáláshoz.

Bernd: Jól bírod a munkát.

Ágost: Jaj dehogy! Aztán meddig bírom! Már is szaggatást meg nyilalást érzek minden porcikámban.

Bernd: Meg lehetsz elégedve, vöm! Az ilyen munkát meg kell szokni. Neked úgysem rendes munkád. De amint mondtam, akár kertésznek is mehetnél.

Ágost: Egy napra. Másnap aztán összeroskadnék. Bántja ez az embert! Már hiába, nyavalyás vagyok. Vártam megint a kerületi orvosnál. Mint egyébkor, csak a vállát vonogatta.

Bernd: Egészséges vagy te és csak Isten kezében. Legfeljebb egy pár rozsdás szeget tégy vízbe és minden héten kétszer-háromszor idd meg a levét. Az tisztítja a vért és erőt ad a szívnek. Ha csak ez a jó idő tartós is maradna.

Ágost: Nagyon is vak meleg van ma. Kaszálás közben úgy rémlett nekem, mintha már menydörgött volna.

Bernd *(letérdel a forrás szélén, és a víz színéről iszik):* A víz még csak a legjobb ital.

Ágost: Mennyire jár az idő?

Bernd: Négy felé járhat. Csodálkozom, hol maradhat Róza az uzsonnával. *(Felkel s a felállított kaszának élet vizsgálja, Ágost is nemkülönben.)* Meg kell köszörülni? Az enyém még fog egy kissé.

Ágost: Én is megpróbálom még köszörülés nélkül.

Bernd *(ledől a körtefa alatt a fűbe):* Jer inkább és ülj le ide mellém. Ha a biblia nálad volna, ájtatoskodhatnánk egy kicsit.

Ágost *(kimerülten és megkönnyebbülve szintén ledől):* Én csak azt mondom: dicsőség és hála Istennek.

Bernd: Látod Ágost, megmondtam én azt mindjárt, csak hagyd! A leány majd beletörődik! Most már ő is észretért. Régebben... még a te időd előtt sokszor törtem már rajta a fejemet! Már akkor is meg-megkötötte magát. Legjobb, nyugodtan szabadjára engedni. Néha, bizony Isten olyan volt, mint aki a falnak akar menni: egy láthatatlan falnak, amelyet senkisémet látott, s mintha csak akörül tapogatózott volna.

Ágost: Mi szállhatta meg akkor... Hiszen térden állva akarok hálát adni Istennek... De akkor nem tudtam mire vélni. - Hogy Róza hirtelen - hogy mi lehetett az oka: erre még máig sem tudok kádenciát.

Bernd: Mennyire másformán viselkedett a múltkorhoz képest, amikor lementünk az anyakönyvvezetőhöz.

Ágost: Jobb szeretem, hogy Flamm bíró már nem anyakönyvvezető.

Bernd: Ezuttal egy izma sem rándult meg és négy-öt perc alatt minden megvolt. Bizony ilyen ő némelykor! Különben, minden asszony ilyen.

Ágost: Nincs-e ehhez valami köze Streckmannak? Hiszen utánuk kiabált valamit s előbb nagyon sokat beszélt a Rózának.

Bernd: Lehet is, nem is! Azt én már nem tudom. - Nem, olykor harapófogóval sem veszed ki a szót a leányból. Nem szép dolog ez. Éppen azért örülök, hogy ilyen emberé lesz, akinek a szavára hallgat s aki majd megpuhítja a nyakas természetéből. Ti ketten egymásnak vagytok teremtvé! Jó leány, csak vezető kézre szorúl s neked jó, szelíd kezéd is van.

Ágost: Ha Streckmann masinisztát látom, úgy rémlik, mintha a sátánt látnám...

Bernd: Róza bizonyosan azt hitte, hogy a fickó valami bajt csinál... Hiszen gyermekora óta meg van romolva! Nem egyszer panaszolta az édes anyja... Bizony meglehet... Attól kitelik.

Ágost: Ha ezt az embert látom, nem ismerem magamra. Végig fut hátamon a hideg meg a meleg s szinte pörbeszállhatnék a jó Istennel... azt szeretném, bár Sámsonnak teremtet volna! Isten bocsássa meg a bűnömet, de gonosz gondolataim támadnak. *(A gőzgép füttyét hallani.)* Itt van.

Bernd: Ne törődj vele!

Ágost: Jó, jó! Majd ha túl leszünk rajta, akkor meg is húzódok odahaza, aztán majd csöndesen éldegélünk.

Bernd: Szép csöndesen, adja Isten.

Ágost: E világról már semmit sem akarok tudni. - Undorít ez az egész tülekedés. - Annyira megcsömöröltem a világtól, meg az emberektől, hogy igazán... Igen, apám, hogy is mondjam csak hamarjába?... Amikor már torkig vagyok keserőséggel, hát nevetek! Ilyenkor örömmel tudnék meghalni! Szinte, gyerekes örömmel. *(Egy csoport mezei munkás, egy öreg asszony és két fiatal leány, mind Flamm örökös bíró jószágáról gyorsan jönnek a mezőkön át. Hahn, Heinzel, Golisch, felesége, az öreg Golischné, az öreg Kleinert, a nagy-szolgáló, meg a kis-szolgáló. A férfiak csak nadrágban és ingben, az asszonyok ráncos szoknyában, mellre való kendővel és tarka fejkendővel.)*

Hahn (30 éves, barna, friss): Mégis csak első vagyok a forrásnál! Akárhogy erőlködtek is, nem értek utól! *(Letérdel s a kút fölé hajlik.)* - Legszívesebben mindjárt beleugranám!

Kis-szolgáló: Csak azt merd! Mi szomjasak vagyunk. - *(Az első szolgáléhoz.)* Van-e egy kis fazekad, hogy vizet merhessünk?

Nagy-szolgáló: Várj sorodra. Első a nagy-szolgáló.

Heinzel *(válluknál visszahúzza a két asszonyt, s keresztül furakodik a forráshoz):* Előbb az emberek jönnek, azután az asszonyok.

Az öreg Kleinert: Hiszen elférünk itt valamennyien. Igaz, úgy-e, Bernd apó! Válgék egészségre az ozsonna.

Bernd: Az ám, csakhogynincs még uzsonnánk. Még mindig hiába várunk rá.

Golisch: Én - én - én... facsaró víz vagyok. Olyan a nyelvem, mint a kiszáradt fa.

Az öreg Golischné: Vízet.

Az öreg Kleinert: Itt van, jut mindenkinek.

(Mind mohón isznak, ki a víz tükréről, ki a tenyeréből, ki a kalapjából, ki a fazekakból meg az üvegekből. Nem hallatszik egyéb, mint hogy nyelnek és föllélekzenek.)

Heinzel *(felkiáltva)*: Jó a víz, de a sör még jobb volna.

Hahn: Egy pohár pálinka sem volna megvetendő.

Golisch: Á-Ágost, fizethetnél egy fertályt.

Az öreg Golischné: Inkább a lakodalmára hívjon meg.

Golisch: Valamennyien elmegyünk a lakodalomra. Hiszen meglesz nemsokára.

Heinzel: Én nem leszek ott, csak vízzel kínálják az embert. Vize van a forrásnak is. Vagy talán azért a korty kávéért...

Hahn: Aztán meg imádkozzék és énekeljen is az ember... És nem lehessen tudni talán a jenkaui lelkész is eljön és fölmondhatja a tíz parancsolatot.

Heinzel: Vagy talán a hét könyörgést is! Annak nem jó vége lenne. Mindent elfelejtettem.

Az öreg Kleinert: Emberek, ne bántsák az Ágostot, azt én mondom. Ha nekem leányom volna, jobb vőt nem kívánnék magamnak, érti ő a dolgát! Megállja a helyét.

(A munkások és munkásnők félkörben helyezkedtek el s elfogyasztják uzsonnájukat: kávé tálkákból, s nagy karaj kenyeret, melyből bicskájokkal vágnak.)

Az öreg Golischné: Itt jön Bernd Rózi a tanyáról.

Golisch: Nézzétek csak, milyen fürgén jár.

Az öreg Kleinert: Maga emel egy gabonaszákot s még a padlásra is fölviszi. Már ma reggel is láttam, egy ruhaszekrényt maga tolt át az új házba taligán. Van ebben a lányban erő meg velő, rendben tartja majd ez a gazdaságát.

Hahn: Ha nekem is olyan sorom volna, mint Ágostnak, lelkemre mondom, ti emberek, én is fölcsapnék szentes embernek.

Az öreg Golisch: Hozzá kell látni, akkor megy.

Hahn: Ha elgondolja az ember, hogy eleinte börtáskával járta be a falukat és könyvecskéket adott el, azután meg levélíró volt... ma meg övé a legszebb birtok... s a kerület legszebb leányának kötheti be a fejét.

Bernd Róza *(jön, kosárban hozza az ozsonnát, Ágost és az öreg Bernd részére)*: Adj Isten egészségtekre.

Az emberek: Adj Isten! Adj Isten. Köszönjük.

Az öreg Golischné: Hiszen éhen hagyod veszni az embereidet, Rózi!

Róza *(vidáman szedi elő az ozsonnát)*: Hogy is ne! Nem vesz az ember olyan könnyen éhen.

Heinzel: Csak jól hizlald, mert különben te is éhen maradsz.

Az öreg Golisch: Bizony, bizony, különben nagyon is ösztövé urad lesz.

Bernd: Hol maradtál olyan sokáig, hé! Hisz már egy fél óra óta várunk.

Ágost (*félíg hangosan boszankodva*): Most már megint itt van az egész világ! Különben már tudj' Isten milyen rég elvégeztünk volna.

Az öreg Golischné: Csak hadd dörmögjön, te leány, sohase törődj vele.

Róza: Hát ki dörmög itt Golischné, ki is dörmögne? Hisz Ágost sohasem dörmög.

Az öreg Golischné: Meg ha dörmög is! Hisz azt mondom! Soh'se törődj vele.

Heinzel: Ha most még nem dörmög is, majd megjön az ideje.

Róza: Nem félek én attól, hogy megjön az ideje.

Golisch: Hisz egyszerre nagyon összebarátkoztatok.

Róza: Úgy-e, Ágost, mindig is egyek voltunk!?! (*Megcsókolja Ágostot. Az emberek nevetnek.*) Mit nevettek? Így van ez pedig.

Golisch: No lám... így hát rosszul gondoltam, hogy - én... egyszer bemászhatnék az ablakodon?

Az öreg Kleinert: No hát akkor lepedőben is vinnéd haza csontjaidat.

Az első szolgáló (*célzással*): Jézus, Mária! Hogy is ne! Azért megpróbálnám. Nem lehessen tudni!

Bernd (*komoran, nyugodtan*): Hátrább az agarakkal. Az öreg Bernd nem ismer tréfát.

Az öreg Kleinert: Hallod-e, ő mondja, hátrább az agarakkal. Az öreg Bernd nem ismer tréfát.

Róza: Hiszen már nem is szól! Hagyjátok békében.

Az öreg Kleinert (*pipára gyujtva*): Meglehet, hogy most olyan szelíd az arca, mint a bárányé, de hogyha egyszer kitör belőle, azt nem is hinnétek. - Emlékszem én, mikor odaát még majoros volt, nem is volt jó dolga az asszonynépségnak. Tíz olyannal is elbánt, mint te; akkor nem lehetett legényekkel járni.

Az első szolgáló: Hát ki jár legényekkel?

Az öreg Kleinert: Ezt a Streckmann gépésztől kellene megkérdezni.

A nagy-szolgáló (*elpirulva*): Nem bánom, kérdezze meg az Úristentől magától.

(*Streckmann gépész megjelen, pirosan ahogy a cséplőgéptől jön s azonkívül pálinkától kissé pityókosan.*)

Streckmann: Ki beszél itt Streckmann gépésről? Itt vagyok! Itt állok! Ki akar velem kikötni? - Jó napot! Adja Isten egészségére valamennyiteknek!

Az öreg Golischné: Nem jó az ördögöt a falra festeni, mert megjelenik.

Streckmann: Te mondd ezt, ördögök nagyanyja! (*Leveszi fejéről bokrétás sipkáját s letörli homlokáról a verejtéket.*) Ti emberek, ti emberek, nem tartok többé veletek. Hiszen itt lenyúzzák az embernek bőrét, csontját! Jó napot, Ágost! Jó napot, Róza! Jó napot, Bernd apó! - Uram Jézus, hát nem tudtok felelni?

Heinzel: Ne bántsд őket, ezeknek az embereknek nagyon is jó dolguk van.

Streckmann: Istenes embernek álmában jön meg a szerencséje. A magunkfajta ember meg töri magát és semmire se viheti. (*Heinzel és Kleinert közé furakodva leült és a pálinkás üvegét odanyujtva Heinzelnak.*) Hadd forogjon egyszer körbe.

Az öreg Golischné: Neked még is csak legjobb sorod van, Streckmann. Mi az ördögöt is panaszkozhatnál. Kétszeres, háromszoros pénzt keresel, csak azzal, hogy egy kicsit a gép mellett álldigálsz.

Streckmann: Észbeli munka! Csináljátok utánam! Akinek esze van! Ilyen tökfek persze nem arravalók! Csináljátok ti is. Mit tud ehhez vénasszony! De máskülönben, búsulok én eleget...

Golisch: Jézusom, Streckmann búsul!

Streckmann: Többet a kelleténél! Mondhatom nektek, valami csavarodást érzek a hasamban, vagy a szivemben... Csömörletesen érzem magamat. Szeretnék valami nagyon nagy bolondot tenni. Te kis-szolgáló, melléd feküdjem?

Kis-szolgáló: Fejedhez is vágom a köszörűkövet.

Golisch: Ez az ő nagy bánata; minden elborul a szeme előtt, nem lát semmit s egyszerre csak egy leány mellett fekszik az ágyban.

(Hangos nevetés.)

Streckmann: Csak nevésetek, ti nyomorékok! Csak nevésetek! Azt mondom, hogy rajtam nincs mit nevetni. *(Hencegve.)* Nem bánom, ha a karomat elszakítja a gép. Nem bánom, ha elüt a tolórúd. Nem bánom, kis-szolgáló, ha agyonütsz is.

Hahn: Hiszen egy pajtát fölgyujthatnál.

Streckmann *(tiltakozva):* Világért sem. Tűz elég van bennem. Az Ágost az a szerencsés ember.

Ágost: Akár szerencsés, akár nem, ehhez a világon senkinek semmi köze.

Streckmann: Hát mit vétettem neked? Légy már egy kissé barátságosabb az emberhez!

Ágost: Máshol keresem én a barátaimat.

Streckmann *(sokáig nézi, gyűlöletesen, tompán, elnyeli dühét s a visszakerült pálinkás üveg után nyúl):* Ide vele! Meg kell fojtani a bánatot. *(Rózához.)* Nem kell engem nézned, hiszen végeztünk! *(Fölkel.)* Nem akarok én beleavatkozni.

Róza: Én tőlem mehetsz is, maradhatsz is.

Az öreg Golischné *(Streckmann-t visszahíva):* Streckmann, mi is történt a minap? Most három hete a cséplőgép mellett! Mikor repcét cséveltünk itt?

(Szolgálok és munkások elnevetik magukat.)

Streckmann: Az elmúlt, arról nem tudok semmit.

Az öreg Golischné: Hiszen te szentül állítottad -

Az öreg Kleinert: Emberek, hagyjatok fel a pletykával.

Az öreg Golischné: Hát ne járna mindig úgy a szája.

Streckmann *(visszajön):* Amit mondtam, azért helyt is állok. Vagy soha ne lehessenek boldog. És most már elég volt! Többet nem mondok. *(Megy.)*

Az öreg Golischné: Könnyű neki most hallgatni.

Streckmann *(visszajő, szólni akar, de leküzdi magát):* Nem! Nem megyek lépre! De ha tisztába akarsz jönni a dologgal, kérdezd meg Ágostot, meg Bernd apót is.

Bernd: Mi az már? Miről tudnánk mi?

Az öreg Golischné: Hogy akkor az anyakönyvi hivatalban... mikor akkor ott elmentetek és Streckmann valamit utánatok kiabált...

Az öreg Kleinert: Jó volna már, ha befognád a szádat.

Az öreg Golischné: Már ugyan miért? Hiszen csak tréfa az egész... Hogy akkor tisztába jöttetek-e? Vagy hogy Róza nem akart még beleegyezni?

Bernd: Isten bocsássa meg mindnyájatoknak a bűneiteket. De egyszer csak mégis meg kell kérdeznem tőletek, hogy miért nem hagytok minket békében? Vagy talán megbántottunk mi itt valakit?

Golischné: Hiszen, mi sem bántunk meg senkit.

Róza: Hogy akkor akartam-e vagy sem: amiatt ne fájjon a fejetek. Elég, hogy most akarom.

Az öreg Kleinert: Így van jól, Róza. Megadtad nekik.

Ágost (*eddig látszólag elmélyedve olvasott az új testamentomban, most beteszi és fölkel.*): Jer apa, lássunk megint a dolog után.

Hahn: Nem olyan mell kell ahhoz, mint imádságos könyveket ragasztani, meg csirizt főzni.

Heinzel: Hát még a lakodalom után, ahhoz kell még csak majd a mell. Az olyan leány, mint Róza, csak kíván valamit. (*Nevetés.*)

Streckmann (*maga is elneveti magát*): Majdnem elszóltam magamat. (*Megint a sorba áll.*) - Mondok nektek egy talányt, fejtsétek meg! Mondjam! - Lassú víz partot mos! - gonosz dolog: Sohse kóstolja meg az ember a vért! Csak annál nagyobb lesz a szomjúsága.

Az öreg Golischné: Micsoda? Hol kóstoltál te vért?

Bernd: Nyilván a pálinkaivásra értette.

Streckmann: Megyek dolgomra! - Isten veletek! - Én jó vagyok! - Isten vele, Bernd apó! - Isten veled, Ágost! Isten veled, Rózi! - (*Ágosthoz.*) No mi lelt? - Ágost, ne hepciáskodjál! - Jól van! Hiszen mondom! Sohasem láttok többet! - De te hálás lehetsz irántam. Mindig alattomos volt a természeted! Én beleegyeztem! S amikor beleegyeztem, simán is ment! (*Streckmann el.*)

Róza (*hevesen és erélyesen*): Hadd beszéljen Ágost, ne törődjél vele.

Az öreg Kleinert: A Flamm jön! (*az órára néz.*) Már elmúlt a félóra. - (*A gőzgép füttyét hallani.*)

Hahn (*általános indulás közben*): Előre, poroszok! A nyomoruság füttyül. (*A munkások kaszáikkal és a szolgálok gyorsan el. Még csak Róza, az öreg Bernd s Ágost vannak jelen.*)

Bernd: Szodoma és Gomorrha ez itt! - Mit fecsegett itt ez a Streckmann! Mondd csak, Róza, értetted?

Róza: Nem én! Másen jár az én eszem. (*Fejbe üti Ágostot.*) Ugy-e, Ágost? Ilyen ostobaságokra nem érünk rá! Ez alatt a hat hét alatt ugyancsak talpon kell lennünk. (*Az ozsonna maradékait a kosárba rakja.*)

Ágost: Te is azután gyere át egy kicsit hozzánk.

Róza: Mosnom kell, vasalnom, gomblyukat varnom. Ha már annyira vagyunk...

Bernd: Hét óra után jövünk vacsorára. (*Bernd el.*)

Ágost (*mielőtt megy, komolyan*): Jó szívvel vagy hozzám, Róza?

Róza: Jó szívvel vagyok hozzád. (*Ágost el.*)

(Róza egyedül van. Hallani a cséplőgép zúgását s a vihar morajlását a szemhatáron. Miután Róza a kenyeret, vaját, ozsonnakannákat és csészéket a kosárba visszarakta, a kosarat karjára véve felegyenesedett, s a távolból valamit észrevenni látszik, ami vonzza és leszögzí. Hirtelen elhatározással felragadja lecsúszott fejkendőjét és elsiet. Mielőtt azonban eltűnt volna, megjelenik Flamm, puskával a vállán és megszólítja.)

Flamm: Róza! Megállj! Ezer mennykő! *(Róza elfordított arccal áll.)* Adj innom, - hát nem érek már egy korty vizet sem?

Róza: Hisz van itt víz.

Flamm: Nem vagyok vak! De nem akarok úgy inni, mint a barmok. - Nincs valami csészéd a kosárban, mi? *(Róza félretolva a kosár födelét.)* Na lám! Hiszen még bunzlauai fazekad is van. Bunzlaui fazékból legjobban esik az ital. *(Oda nyújtja neki a kávésfazekat ismét elfordított arccal.)* - Légy oly jó! - Valamivel nyájasabb lehetnél! - csak ráfanyalodol már egyszer. *(Róza a kúthoz megy, kiöblíti a fazekat, megtölti vízzel, oda állítja a kút mellé, kosarához megy, felveszi és vár, háttal fordulva Flammnak.)* Nem Róza, így nem megy ám ez a dolog! - Így talán elbánhatsz egy diákgyerekekkel: nem tudom, hogy a diákgyerekek milyenek. Egyelőre még mindig Flamm bíró vagyok! - Kapok-e vizet, vagy sem! No, egy-kettő! Na... három és punktum. - Most kérek tisztességgel! - Ne teketóriázz tovább! *(Róza ismét a kúthoz ment, felvette a korsót, s odatartja Flammhoz: ismét elfordulva, Flammnak.)* Úgy! Feljebb! feljebb! Még mindig nincs jól.

Róza: No, magának kell, hogy fogja.

Flamm: Ugyan ki innék így?

Róza: *(akaratlanul is felvidámulva, feléje fordul):* No...

Flamm: Így már jobban van! - Így jól van! - *(Szinte szándéktalanul s hogy csak a korsót tartsa, kezét Róza kezeire teszi, száját a korsóra s mindig lejjebb hajol, míg térdre kell ereszkednie.)* Így! - Köszönöm szépen, Róza! - Most már elereszthetsz.

Róza *(gyengén szabadulni próbál):* Oh nem! Eresszen el maga is engem, tekintetes úr!

Flamm: Igazán? - Azt gondolod? - Azt hiszed hát, hogy eleresztelek? Most, hogy végre megfogtalak?! Nem leány, nem megy az olyan könnyen! - Nem megy! Ne kívánj tőlem ilyet. - Ne is próbáld meg! Nem szökhetsz meg! - Először is nézz meg jól engem! - Az vagyok, aki voltam! - Szemtől-szembe! - Hiszen tudom... Mindenről tudok! - Mindenről. Szóltam a Steckel pénztárossal, aki előtt most már megegyeztetek. Hála Istennek, nem vagyok már hivatalos kerítő. Más ember áll most a rókacsapda mellett. Azt is tudom, mikor lesz a temetés... A mennykőbe is! A lakodalom, akartam mondani! Azonkívül magammal is számot vetettem. Róza, nagyon kemény dió ez! Reméljük, hogy nem törik belé a fogad.

Róza: Nem szabad így magával álldogálnom itt, tekintetes úr.

Flamm: De ha muszáj. Hogy szabad-e, azzal én egy csöppet sem törődöm! Füttyölök én arra! Ha ez igazán Isten rendelése, akkor a katona kéri az obsitot, ahogy illik, de azt már nem tűröm, hogy se szó, se beszéd, kitegyék a szűrőmet. Róza, talán megkövessenek valamiért?

Róza *(hevesen a fejét rázza, ellágyulva):* Miért követne meg engemet, tekintetes úr?

Flamm: Nem? - Becsületedre mondod? *(Róza erősen igenlőleg bólint.)* No ennek örülök! Így is gondoltam én azt mindig! Legalább nyugodt lélekkel gondolhat vissza rá az ember! - Ah Róza, szép idő volt az!...

Róza: S maga térjen vissza a feleségéhez...

Flamm: Csak olyan hirtelen vége nem szakadt volna! Szép idő! De hát mi marad belőle.

Róza: Legyen jó a feleségéhez, tekintetes úr! Angyal az, aki engem megmentett.

Flamm: Gyere, menjünk a körtefa alá! - Szép! Hát mit akarsz? Mindig jó vagyok én az asszonyhoz. A legjobb lábon állunk egymással. - Gyere, Róza! Beszélj el nekem apróra. Hát hogy is van az? - Megmentett? Micsoda? - Mitől mentett meg, Róza? Hát hogyan érdekelne ez engem. Mi is lelt téged akkor? Az anyjukom elhullat egy-egy szót: de csak nem tudok kiokosodni belőle.

Róza: Kristóf úr!... Tekintetes úr! Nem ülhetek oda! - Minek is ülnék oda!... Semmire se jó ez! Most már mindennek vége van - jó! - Minden rendben van. Tudom: Isten megbocsátja bűnömet. S az ártatlan gyermeknek sem rója föl. Sokkal is nagyobb az ő irgalma.

Flamm *(a cséplőgép jobban hallható zúgására):* Ez az átkozott zümmögés folyton itt! - Micsoda? Róza, egy percre ülj ide! Nem bántalak! Hozzád sem nyúlok! Becsületszavamra, Róza! Beszélj ki már magadat! - Legyen egy kis bizalmad hozzám!

Róza: No jó... hát csak úgy van... nem tudok egyebet. Ha már férjnél leszek, akkor megkérdezheti a feleségétől, talán megmondja, mi az én bajom. - Ágostnak sem mondtam még semmit. - De tudom, hogy jó! Azért nem is félek! Mert jó a szíve és keresztényi a lelke. És most Isten áldja, Kristóf! Isten áldja, jó egészséget! - Elöttem van még egy egész élet, hűséges asszony lehetek, sanyargathatom magamat, dolgozhatom, megfizethetem, leszolgálhatom, amit vétettem.

Flamm *(erősen fogja Róza kezét):* Róza, maradj még egy pillanatig! Nem bánom, hát beleegyezem! - Lakodalmadra bizony Isten nem megyek. - De ha nem mehetek is a lakodalmadra, azt belátom, hogy most igazad van. - Leány, úgy szeretlek téged... olyan igazán, ki sem tudom mondani, milyen igazán!... Az ördög tudja, amióta... amióta az eszemet tudom. - Már akkor megvetted a szívemet, amikor még mint gyermek mindig oly becsületes voltál... olyan nyílt ezer apró dologban... ha kérdeztek... olyan őszintén feleltél! Sohasem panaszkodtál, sohasem alattomoskodtál. Hiszen elég asszonyt ismertem Tarantban, azután Eberswaldében, az akadémián meg a katonaságnál, ahol többnyire bolond szerencsém volt, de a boldogságot csak veled ismertem meg.

Róza: Oh, Kristóf, én is szerettem magát.

Flamm: Hiszen már gyermekkorod óta szerelmes voltál belém! Sokszor kacsintottál rám! Eszedbe jut-e majd néhanapján? A vén bolond, bűnös Flamm bíró.

Róza: Hogyan jutna, hiszen van zálogom.

Flamm: Hja úgy, a drágaköves gyűrűcske. Beszölsz-e majd hozzánk!

Róza: Nem lehet az! Nagyon is szaggatná szívemet a kétszeres kín és bánat volna! Legyen vége a dolognak! Eltemetem magam a ház négy fala közé! Kettő helyett fogok vesződni és dolgozni! - Új élet kezdődik, nem nézhet vissza az ember a régre. Csupa nyomorúság és szükség a földi élet, a mennyben kell bízunk.

Flamm: Utolsó szavunk ez egymáshoz, Róza?

Róza: Apa és Ágost már csodálkozni fognak.

Flamm: Hát ha a halak a vízben elcsodálkoznak és ha a dobosgémek fejük tetejére állanak, azért most egy pillanatot se áldozok föl. - Hát már egészen vége legyen? - Az anyjukomat sem akarod többé meglátogatni?

Róza *(fejcsóválva):* Nem nézhetek többet a szemébe! Talán majd később, valamikor! Majd tiz esztendő múlva! - Amikor már egészen behegedt. - Isten áldja, Kristóf úr!

Flamm: Szép! - Leány, azt mondom neked, ha az anyjukom nem volna... még most is... nem sokat teketóriáznék... hamar nyélbe ütném a dolgot.

Róza: Hogyha az a „ha” nem volna! - Ágost és apa nélkül ki tudja, mit csinálnék! Legszívesebben a világnak mennék.

Flamm: Én is veled, Róza! - No hát! - Hiszen ez jó volna! - Most még egyszer idenyujthatod a kezedet... *(Megszorítja kezét, búcsúzásnál forrón egymás szemébe néznek.)* Úgy van: aminek meg kell lenni, annak meg kell lenni! - Most hát menjünk széjjel.

(Elszántan megfordul és szilárd léptekkel megy, anélkül, hogy hátratekintene.)

Róza *(utána tekintve, erőt véve magán, a legnagyobb akaraterővel):* Aminek meg kell lenni, annak meg kell lenni! - Jól van ez így! - *(A korsót ismét a kosárba teszi s más irányban készül elmenni.)*

(Streckmann megjelenik.)

Streckmann *(sápadtan, eltorzulva, csúszva, félénken):* Róza! - Bernd Róza. Nem hallod? - Hisz ez már megint az a haszontalan Flamm bíró volt?! No, ha egyszer a kezeim közé kerül... összetöröm az oldalbordáit! - Mi dolgotok együtt? Mit akart megint tőled? Annyit mondok: ez így nem járja, ezt nem tűröm! Egyikünk sem több, mint a másik! Nekem ugyan nem kötsz útilaput a talpamra.

Róza: Mit mond maga? Kicsoda maga?

Streckmann: Ki vagyok? Az ördögbe! Majd megtudod.

Róza: Kicsoda maga? Hol láttam már magát?

Streckmann: Te? Engem? Hol láttál te engem? Csinálj bolondot az öregapádból.

Róza: Mit akar maga? Kicsoda maga? Mit akar tőlem?

Streckmann: Semmit sem akarok! Semmit! Értetted? Az Isten szerelmére... ne ordíts úgy!

Róza: Idecsődítem az egész világot, ha el nem kotródik innen.

Streckmann: Gondolj a cseresznyefára! Gondolj a feszületre...

Róza: Kicsoda maga? Hazugság! Mit akar maga én tőlem? Vagy elkotródik... vagy segítségért kiáltok, ahogy a torkomon kifér.

Streckmann: Leány, te elvesztetted az eszedet!

Róza: Akkor annál kevesebb a cipelni valóm! Kicsoda maga? Hazugság! Maga nem látott semmit! Kiáltok! Ordítok, ahogy csak a tudóm bírja, ha most rögtön el nem takarodik innen.

Streckmann *(megijedve):* Róza, megyek! Hallgass el, jól van.

Róza: De mindjárt! Mindjárt, nyomban! Értette?

Streckmann: Mindjárt, mindjárt! Nem bánom! Miért is ne! *(Furcsa mozdulattal, mintha zápor elől menekülne.)*

Róza *(örült haraggal):* Ott fut! Ilyen semmirevaló gazember! Ha ezt a fickót hátulról látják, akkor látják a legjobb oldaláról, s mégis az ily gazembertől még így is félni kell! - Fúj, mondom! A külső formája ékes, a belseje férges: a csömör a torkát szorongatja az embernek.

Streckmann *(megfordul, halványan, ridegen):* Ah -! Nem lehet!? Mit nem mondsz! - Hát nem vagyok valami jóízű falat! Mégis miért esenkedtél úgy utánam?

Róza: Én! Te utánad!

Streckmann: Talán már elfelejtetted?

Róza: Gazember!

Streckmann: Az vagyok!

Róza: Nyomorult! Gazember! Mit settenkedel mindig körülöttem? Ki vagy te? Kicsoda maga? Mit tehettem volna? - Mindig a sarkamon voltál. - Hajsztaltál... Inamba haraptál... Gazember!... Rosszabb vagy mint a mészáros-kutya.

Streckmann: Te futottál én utánam!

Róza: Micsoda!

Streckmann: Lakásomra jöttél s megkörnyékeztél.

Róza: És te...

Streckmann: No hát...

Róza: És te? És te?

Streckmann: A jó falatot én sem vetem meg.

Róza: Streckmann! A te órád is üt egyszer! Hallod? Gondolj utolsó órádra! Te is egykor bírád előtt fogsz állani! Hozzád futottam nagy félelmemben. Az Isten szerelmére kértelek... Hogy ne állj útjában az esküvőnknek. Térdemen csúsztam előtted - s te most azt mondod, hogy én futottam utánad? - Igenis, bünt követted el!! Te rajtam bünt követted el!! Ez több, mint alávalóság! Kétszeres, háromszoros bünt! Az Úristen megbüntet érte.

Streckmann: Mit nem beszélsz! Állok elébe.

Róza: Te mondod!? Állasz elébe! Ördög!! Akkor a szemed közé köpök!

Streckmann: Gondolj a cseresznyefára! Gondolj a feszületre!

Róza: Megesküdtél nekem, hogy soha szót nem ejtesz róla. Szentül megesküdtél nekem! Kezedet a feszületre tetted s a feszületre esküdtél s most újra kezded a hajszát. Mit akarsz?

Streckmann: Vagyok olyan legény, mint Flamm. És te ő vele ne szúrd össze többé a levelet.

Róza: Szemét! Hát ha az ágyába feküdném! Ahhoz sem volna semmi közöd, te szemét!

Streckmann: Hiszen majd elvállik, mi lesz belőle.

Róza: Micsoda? Te erőszakot tettél rajtam! Megszédítettél! Letepertél! Mint a ragadozó madár, úgy csaptál le rám! Tudom! Ki akartam szökni az ajtón! Belehasítottál a kabátomba, a szoknyámba! Véreztem! Ki akartam menni! Akkor bereteszelte az ajtót! Ez bűn! Följelen-telek!

(Bernd és Ágost egymás után fellépnek. Utánok Kleinert és Golisch és a többi munkások.)

Bernd *(Streckmann mellett):* Mi történik itt? Mit csináltál a leánnyal?

Ágost *(visszahúzza Berndet, ő tolikodik előre):* Majd én, apó! - Azt kérdi, hogy mit tettél a Rózával?

Streckmann: Semmit.

Bernd *(ismét előretolakodva):* Mit csináltál azzal a leánnyal?

Streckmann: Semmit.

Ágost *(előretolakodva):* Most rögtön megmondod, hogy mit csináltál vele?

Streckmann: Semmit! Ördögöt bántottam!

Ágost: Vagy megmondod rögtön, hogy mit tettél vele - vagy...

Streckmann: Vagy? No hát, mit jelent az a „vagy”? Elvedd a kezedet... Ne szorítsd a torkomat...

Kleinert (*elválasztani iparkodik őket*): Megállj!

Streckmann: El a kezét a torkomról.

Bernd: Most legalább elhiszi. Vagy...

Ágost: Mivel bántottad meg ezt a leányt?

Streckmann (*hirtelen aggodalomban, a körtefához hátrálva, kiált*): Segítség!

Ágost: Mit csináltál te azzal a leánynyal? Felelj! Felelj! Tudni akarom. (*Elszabadul s megállítja Streckmann-t.*)

Streckmann (*felemeli karját s öklével arcába csap*): Ez az én feleletem! - Ezt tettem?

Kleinert: Streckmann...

Az öreg Golischné: Fogjátok az Ágostot! Elesik.

Öreg szolgáló (*Felfogja a tántorgó Ágostot*): Ágost!

Bernd (*anélkül, hogy Ágostra ügyelne, Streckmannhoz*): Te számot fogsz adni! Megfizetsz te ezért!

Streckmann: Disznóság! E miatt a fehérszemély miatt, ki mindenkivel összeadja magát... (*el*)

Bernd: Mit mondott?

Kleinert (*aki Golisch-sal és az öreg szolgálóval, Hahnnal és az öreg Golischnéval a majdnem eszméletlen Ágostot támogatják*): A félszemének vége. Oda a félszeme!

Az öreg Golischné: Bernd apó. A szegény Ágost megjárta!

Kleinert: Ennek az embernek nem szerencsés a mátkasága.

Bernd: Micsoda? Hogyan? Te édes, jó menyrei Üdvöztöm! (*Mellette.*) Ágost?!

Ágost: A bal szemem nagyon fáj.

Bernd: Róza, hozz vizet!

Az öreg Golischné: Micsoda szerencsétlenség.

Bernd: Róza, hozz vizet, nem hallod?

Golisch: Ez egy évi börtön.

Róza (*mintegy most feleszmélve*): Azt mondja... azt... azt... mondja... Mit jelent ez?... Hiszen... babát kaptam karácsonyra.

Kis-szolgáló (*Rózához*): Te talán alszol?

Róza: ...Nem lehet azt senkinek se megmondani! Nem, kis-szolgáló: nem megy! Nincs mód benne! - Miért hogy nincs... csak édesanyám volna!

- Függöny. -

NEGYEDIK FELVONÁS.

Ugyanaz a szoba Flamm házában, mint a második felvonásban. Szombat délután szeptember hónap elején. A kerekas íróasztalnál Flamm számadások fölé hajolva. Nem messze a folyosó ajtajától áll Streckmann.

Flamm: Eszerint tehát kap még kétszázhat márkát és 30 fillért.

Streckmann: Igenis, Flamm úr!

Flamm: Mi baj volt a géppel? Hiszen egy egész délelőtt szünetelni kellett.

Streckmann: Beidéztek a törvényszékhez. A masina egészen rendben volt.

Flamm: A Keil Ágost dolgában?

Streckmann: Abban. S azonkívül Bernd is bepörölt, hogy megsértettem a leányát.

Flamm (*külön fiókból pénzt vesz elő s leolvassa a nagy asztalra*): Itt van hát kétszáz... kétszáz és 6 márka és 50 fillér, visszajár még 20 fillér.

Streckmann (*besepri a pénzt és 20 fillért tesz az asztalra*): Azt is meg kell mondanom a bíró úrnak: hogy december derekán megint beállhatnánk.

Flamm: Két napra! Mondjuk, december elején. Akkor kiüríttetném a nagy pajtát.

Streckmann: December elején. Igenis, Flamm úr. - Isten vele.

Flamm: Isten vele, Streckmann! - Mondja csak: mi lesz hát a maga dolgával?

Streckmann (*megáll, vállat von*): Nem lesz abból semmi, tekintetes úr!

Flamm: Hogyan?

Streckmann: Hinni kell majd, amit mondtam.

Flamm: Kicsi dologból is mi válik némelykor. Hogy kaptak így össze?

Streckmann: Én már nem is tudom! - Én akkor meg lehettem veszve... De semmire sem tudok már visszaemlékezni.

Flamm: A könyvkötőt nagyon tisztességes embernek mondják.

Streckmann: Velem mindig kikezd! De különben mintha csak kitörülték volna a fejemből. - Csak arra emlékszem, hogy nekem estek, mint két dühös farkas! Azt hittem, hogy le akarnak ütni! - Ha azt nem hittem volna, nem is tévedt volna úgy meg a kezem.

Flamm: S a szemét nem lehetett többé megmenteni?

Streckmann: Nem; igazán sajnálom. - És!... Hát ezen már nem lehet segíteni! Én ennek a szerencsétlenségnek oka nem vagyok!

Flamm: Az ilyen dolog magában véve is elég rossz! Ha meg a törvényszék is beleavatkozik, még rosszabb lesz! Kiváltképpen a leányt sajnálom.

Streckmann: Én rajtam már csak úgy lóg a ruha, annyira szívemre vettem a dolgot. Azt sem tudom már, bíró úr, mi az álom. Alapjában Ágosttal sincs bajom! Úgy vagyok vele... már nem emlékszem semmire.

Flamm: Mégis jó volna, ha átmenne Berndhez. Ha megsértette a leányát, s nem volt eszén, hiszen akkor egyszerűen visszaszívhatja.

Streckmann: Ahhoz nekem semmi közöm! Az az ő dolga! Persze, ha tudná, hogy mire fog kilyukadni, akkor bizonyosan elállana a panasztól! Más ember okositaná meg az öreget, hogy nem jó szolgálatot tesz vele a lánynak. Így van! Isten vele hadnagy úr.

Flamm: Isten vele!

(Streckmann el.)

Flamm *(magában, izgatottan):* Ha az ilyen fickót torkon lehetne ragadni! *(Flammné a házileány a vadászkamrából betolja.)*

Flammné: Mit dörmögsz már megint, Flamm? *(Intésére eltávozik a leány.)* Boszuságod volt?

Flamm: Nem, köszönöm, semmi különös.

Flammné: Nem Streckmann volt itt?

Flamm: A szép Streckmann! A szép Streckmann volt, igen!

Flammné: Hogy is áll az a dolog, Flamm? Nem beszéltetek Keilről?

Flamm *(firkálva):* Ah, dehogy, számadásokkal van most tele a fejem.

Flammné: Talán zavarlak, Kristóf?

Flamm: Nem! Csak maradj csöndben!

Flammné: No, ha csak ez kell, jótállók magamért. *(Hallgatás.)*

Flamm *(felfortyanva):* Ezerláncoslobogós adta! Sokszor igazán csak a vadászkamrába szaladna az ember, hogy az ilyen tetves fickót egyszerűen lepuskázza! Könnyű volna ezért helytállani.

Flammné: Ugyan, Kristóf, hogy megijeszted az embert.

Flamm: Nem tehetek róla! Magam is megijedtem! Olyan aljas ez az ember, anyjukom, azt mondom neked, olyan utolsó söpredék... mondom, legalább ilyen lehet, hogy a magamfajta fickónak is, aki sok mindent el tud nyelni, a gyomra kavarodik. Az efélét a magunk fajta ember sohasem tanulja ki. Mind a négy fakultást elvégezhetné az ember, kötelet és kavicsot nyelhetne, de ilyent... ilyen alávalóságokban mindig csak kezdő maradna!

Flammné: Mi háborított fel már megint annyira?

Flamm *(ismét írva):* Csak úgy általánosságban beszélek.

Flammné: Azt hittem, hogy Streckmann dolgáról beszélsz. Mert hát tudod, Kristóf, nekem még mindig fúrja az oldalamat. S ha majd egyszer nem lesz alkalmatlan neked, szeretném is veled megbeszélni.

Flamm: Velem? Mi közöm nekem Streckmannhoz?

Flammné: Ha nem is éppen Streckmannhoz. De mégis az öreg Berndhez, meg Bernd Rózához is. - Nézd csak: ami a leányt illeti: ez nagyon komoly dolog! S ha nem volnék úgy ideszögezve, már régen benéztem volna hozzá! Ő maga nem mutatkozik.

Flamm: Te? A Rózához? Hát mit akarsz te nála?

Flammné: Ide hallgass, Kristóf! Lásd, az a leány nem olyan mindennapi teremtség! Mégis csak utána kell látnom a dolognak.

Flamm: Na, igen, anyjukom! Tedd, amit tenned kell! Csakhogy avval a leánnyal aligha fogsz boldogulni.

Flammné: Hogyan, Kristóf? Hogy érted ezt?

Flamm: Ne avatkozzunk a más dolgába! Csak boszúság és hálátlanság a köszönet.

Flamnné: Hát aztán! A boszúságot el kell szenvedni! És jóért jót ne várj! S ami a Bernd Rózát illeti, nem tudom, mindig úgy éreztem, mintha félig az én gyermekem volna. Azt is vedd, Kristóf, mióta csak az eszemet tudom... mikor apám még fővadász volt, az anyja már mosni járt hozzánk. Azután a temetőben a Konrádka sirjánál, mintha csak ma volna, látom a leányt, habár inkább halott, mint eleven voltam akkor; kettőnkön kívül, mondhatom, senkisémmé gyászolta úgy, mint ő.

Flamm: Hát nem bánom! De mi szándékod van? El nem tudom gondolni, hogy mit akarsz tenni!

Flamnné: Mindenekelőtt egy kicsit kíváncsi leszek.

Flamm: Miért?

Flamnné: Semmiért! Hiszen máskor sem avatkoztam bele a dolgaiba. De most... mégis szeretném tudni, mi lett téged az utolsó időben?

Flamm: Engem? Azt hittem, hogy Bernd Rózáról beszélsz!

Flamnné: Most rólad beszélek.

Flamm: Ettől megkimélnheted magad, anyjukom! Az én dolgaikkal ne törődjél te.

Flamnné: Ezt csak úgy mondod! Könnyű ezt mondani! De mikor mindig egy helyben ül az ember, ahogy én ülök és látja a másik nyughatatlanságát, és tudja róla, hogy éjjel nem alszik, s mindig hallja sóhajtozni és ha az a másik véletlenül az ura, hát bizony aggodalma támad az embernek.

Flamm: Ejnye, anyjukom, de bolondokat beszélsz. Te engem valósággal nevetségessé akarsz tenni! Sóhajtozom! Hisz akkor hülyének kellene lennem. No még csak azt kéne. Nem vagyok én szabólegény!

Flamnné: Nem, Kristóf, ilyen olcsón nem szabadulsz meg tőlem.

Flamm: Anyjukom, mi célod van ezzel? Mit állsz elő ilyen haszontalansággal? Micsoda? Untatni akarsz engem? El akarsz zavarni a háztól? Vagy ilyesvalamit? - Akkor, Isten látja lelkemet, nem foghatnál hozzá ravaszabbul.

Flamnné: Már én csak amellett maradok, hogy te valamit titkolsz előttem.

Flamm (*vállát vonogatva*): Ha azt hiszed! - Hát akkor bizonyosan titkolok előtted valamit! - Hát tegyük föl, anyjukom, hogy úgy van... Ismersz engem! Erről az oldalról ismersz engem!.. És ha az egész világ a feje tetejére áll is, akkor sem vesznek ki belőlem ennyit (*ujjaival csettent.*) Boszúságból mindenkinek kijut a világon! Tegnap egy sörfőző legényt kellett ki-dobnom, tegnapelőtt egy pálinkaégetőt kergettem a pokolba. És végezetül mindent leszámítva, úgyis olyan unalmas itt az élet, hogy még a tisztességes ember is búskomorra válik.

Flamnné: Keress társaságot! Menj a városba!

Flamm: No persze! A Fehérlóban a lócsiszárokkal kártyázni és a tanácsos úrral feszíteni az utcán! Isten őrizz, torkig vagyok az ilyen mulatsággal! Ezzel ugyan még a küszöbig sem lehet kicsalni engem. Ha az a kis vadászat nem volna, hogy néha az ember nyakába vetheti a puskáját... akkor... tengerésszé kellett volna lennem.

Flamnné: No tessék! Itt van! Hiszen ezt mondom! Egészen megváltoztál! Két-három hónappal ezelőtt jókedvű voltál, madarakat lövöldöztél s kitömted őket, füveket és tojásokat gyűjtöttél és egész nap daloltál. Öröm volt rád nézni, s most egyszerre olyan vagy, mintha kicseréltek volna.

Flamm: Ha legalább a Konrádkánk megmaradt volna.

Flammné: Hátha valami gyereket örökbefogadnánk?

Flamm: Most egyszerre!? Nem anyjukom. Most nem kell! Előbb te nem tudtad rászánni magadat, most már nekem is elment a kedvem tőle.

Flammné: Könnyű mondani, hogy gyereket fogadjunk a házba! Eleinte árulásnak tűnik föl. Nekem árulásnak tetszett Konrádkával szemben, már csak a gondolata is! Úgy éreztem én... hogy is mondjam csak, Flamm! Mintha a fiút egészen kivetném a házból, és kiváltképpen a szívemből. - De meg aztán honnan vettem volna mindjárt olyan gyereket, akitől örömet várhattam volna! No, de ne firtassuk ezt! Térjünk vissza Rózára! - Tudod-e vajjon Flamm, hogy mi történt vele!

Flamm: Hogyne, hogyne - és persze... Hogy is ne tudnám? - Streckmann meggyanusította a tisztességében, s ezt nem hiszi az öreg Bernd... persze nagy ostobaság panaszra menni. - Végül mégis csak a leány issza meg a levét.

Flammné: Írtam egy pár levelet Rózának s ide rendeltem a leányt. Bizony, Flamm, olyan most az ő helyzete, nem tudja a szegény, hogy mihez fogjon.

Flamm: Hogyan?

Flammné: Mert Streckmannak igaza van!

Flamm (*megrökönyödve, bután*): Mit mondasz, anyjukom? Világosabban kell szólnod.

Flammné: De, Kristóf, csak ne jöjj mindjárt tűzbe. Eddig eltitkoltam előtted a dolgot, mert tudom, hogyan nem szereted az eféléket, jusson csak eszedbe, a kis cseléd, akit egy-kettőre kidobtál a házból s a Taschnerre, akit megvertél! - A leány már jó multkor meggyóna nekem a dolgot, már több, mint 6 hete, s most már nemcsak Bernd Rózáról van szó... hanem még valakiről... aki már úton van... Flamm, érted!? Megértettél?

Flamm (*nyomottan*): Nem! Öszintén szólva, nem egészen anyjukom... Én ugyanis... itt ugyanis... ma ugyanis... most... mostanában néha fejembe tódul a vér... Olyan ez, mint... igazán förtelmes!... Szédülés!... De igen... de nem... levegőre kell mennem. Semmi egyéb, anyjukom, ne nyugtalankodjál!

Flammné (*a szemüveggel*): Mit akarsz a történetével?

Flamm: Semmit. Mit is csinálnék vele? (*Eldobja a történetét, mely önkénytelenül a kezébe akad.*) Az ember nem tud semmit! Nem hallok meg semmit! Ugy, hogy néha egész hülyének érzi magát az ember. Egész idegennek érzi magát a világon.

Flammné (*bizalmatlankodva*): No, mondd meg csak Kristóf, mit jelentsen ez!

Flamm: Semmit, anyjukom! Semmit! Éppenséggel semmit! Már tiszta is megint a fejem! De némelykor olyan érzés fog el, olyan félelem, nem tudom, egyszerre, mintha kicsúsznék a talaj a lábam alól, s egyszerre a nyakamat szegném.

Flammné: Furcsa dolgokat beszélsz te itt össze. (*Kopognak az ajtón.*) Ki kopog? Tessék!

Ágost (*még látatlanul*): Csak én vagyok, Flammné. (*Flamm gyorsan el a vadászcamrába.*)

Flammné: Maga az, Keil úr. Kerüljön hát beljebb, bátran.

Keil Ágost (*egészen láthatóvá lesz, halványabb, mint előbb, lesóványodott és sötét szemüveget hord. Balszemén fekete kötés*): Bocsánatot kell kérnem, hadnagyné asszonyom! Jó napot, hadnagyné asszony!

Flammné: Köszönöm szépen, Keil úr!

Ágost: Menyasszonyom a törvényszékre van beidézve, hadnagyné asszonyom, különben maga jött volna. De talán még ma este eljön!

Flamnné: Örülök, egyszer legalább mégis benéz hozzám. Hogy van különben? Üljön le!

Ágost: Isten útjai csodálatosak! S ha csapással látogat is, ne zúgolódjunk. Ellenkezőleg örüljünk. S lássa, tekintetes asszony, ilyenformán vagyok én mostanában. Megnyugszom benne. Mentül több baj, annál jobb. Annál jobban virul a mennyei üdvösségünk.

Flamnné *(nehéz lélegzettel)*: Bár igaz volna, Keil úr. - Megkapta Róza a leveleimet?

Ágost: Velem is olvastatta őket. És én meg is mondtam neki kereken: de nem használt. Ide kellett volna jönnie.

Flamnné: Már csak meg kell mondanom, Keil úr, csodálkozom, hogy mindazok után, amik legutóbb történtek, nem talált ide hozzám. Hiszen jól tudja, hogy osztozunk a bajában.

Ágost: Utóbbi időben nagyon ijedős. És, tekintetes asszony, ha ki szabad mondanom: ne vegye ezt rossz néven tőle: először is mindig velem volt dolga, mert nagyon is rászorúltam az ápolásra - s az Isten fizesse meg neki, amit velem tett! Meg azután, mióta az az ember olyan irtózatosan legyalázta, alig mer kimenni a szobából.

Flamnné: Dehogy is veszem tőle rossz néven, Keil! És máskülönben hogy van a Róza? Mit csinál mindig?

Ágost: Oh jaj, no... azaz... mit is mondjak hamarjában... Mikor ma tizenegykor a törvényszékre kellett mennie - micsoda patália volt otthon! De micsoda patália, tekintetes asszony... az ember szinte félelembe esett, olyan furcsákat beszélt! - Eleinte nem is akart menni, azután azt akarta, hogy én menjek el vele, utóvégre meg úgy eltűnt, mintha elfújták volna, s vissza-kialtott rám, hogy utána ne jöjjek! Némelykor egész nap sírt! - Bizony gondolkodóba esik az ember!

Flamnné: Ugyan mi miatt?

Ágost: Sok mindenféle miatt! - Először is, hogy engem ez a szerencsétlenség ért! Róza ezt sokszor emlegeti! Ugylátszik nagyon hasogatja a lelkét! - S ami Bernd apót illeti, aki annyira szívére vette a dolgot!

Flamnné: Hiszen most négyszemközt vagyunk, Keil úr. Miért ne szólnánk mi egymással világosan; sohse ütött szeget a fejükbe... a Streckmann dolgát értem... magának vagy Bernd apónak talán? Hogy valami igaz is lehet benne.

Ágost: Ezen én nem gondolkodom.

Flamnné: Jól is teszi. Ezért nem is hibáztatom. Bizony, sokszor nem tehet jobbat az ember, mint a strucmadár, hogy fejét a homokba fúrja. Egy apától azonban nem ezt várja az ember.

Ágost: No, tekintetes asszony, ami az öreg Berndet illeti, álmában sem gondol ő arra, hogy itt talán nincs valami rendjén... Olyan biztos ő ebben a dologban; a két karját is levágná érte. Nem is hinnék, hogy milyen szigorú ember. Flamm úr is nála volt s rá akarta beszélni, hogy álljon el a panasztól.

Flamnné *(izgatottan)*: Ki volt nála?

Ágost: A hadnagy úr!

Flamnné: Az én uram?

Ágost: Igenis, sokáig beszélt vele. Lássá, én... elvesztettem ugyan a félszememet! - Én nem kívánom, hogy Streckmannt megbüntessék! Enyém az ítélet, mondja az Úr! De apó nem akar megbékülni. Azt mondja: kívánjatok tőlem mindent, csak ezt nem.

Flammné: Az én uram volt az öreg Berndnél?

Ágost: Igen, akkor, mikor az idézést megkapta.

Flammné: Micsoda idézést kapott?

Ágost: Hát a vizsgálóbíró elé.

Flammné (izgatottabban): Az öreg Bernd?

Ágost: Flamm hadnagy úr!

Flammné: Hát az uramat is kihallgatták? Mi köze van neki ehhez a dologhoz?

Ágost: Öt is kihallgatták, igenis.

Flammné (megrendülve): Úgy?! Ez nagy ujság! Erről én nem is tudtam! Arról se, hogy Kristóf az öreg Berndnél, volt! - Hol is van az otkolonyos üvegem? No Ágost, menjen most csak maga is haza! Én most egy kis... Nem is tudom, hogy érzem magam! Különös tanácsot úgy sem adhatok már! Minden tagomban reszketek. Menjen haza és várja be. De ha szereti a leányt... nézzen rám, tudok erről egy verset! - Ha valakinek ilyen a természete: akar férfi, aki után az asszonyok futnak, akár fehér személy, aki után a férfiak vetik magukat! Itt nem marad más hátra, mint tűrni! tűrni! türelemmel lenni. - Tizenkét esztendeig éltem így. *(Kezét szeme elé tartja.)* S ha meg kellett valamit látnom, hát szemet húnytam.

Ágost: Sehogyse tudom ezt elhinni, tekintetes asszony.

Flammné: Bizony, akár hiszi, akár nem, az nem változtat a dolgon. Én is úgy jártam, mint maga. Én is alig tudtam megérteni; azon kell lennünk, hogy beletörődjünk a dologba. - Rózának ígéretet tettem! Könnyű néha ígérni és nehéz megtartani! No de megteszek mindent ami telik tőlem. - Isten vele! - Persze, magától nem kívánhatom... Az Úristen legyen irgalmas! *(Ágost megindultan ragadja meg Flammné feléje nyujtott kezét és hallgatva távozik. Flammné fejét hátrahajtván a széken, s gondolataiba mélyedve az ég felé tekint s kétszer nehezen felsóhajt. Flamm bejön, nagyon halvány, oldalpillantásokat vet Flammnéra s elkezd halkán fütyülni, mialatt a könyvesszékényét kinyitja s úgy tesz, mintha keresne valamit.)*

Flammné: Bizony, bizony, mindenre csak fütyülsz Flamm! Én ezt mégsem hittem volna rólad.

Flamm (megfordul, hallgat, merőn ránéz, két kezét kissé fölemeli, két vállát felhúzza, aztán megint elernyed, mialatt egyszerűen és zavar nélkül, inkább elgondolkozva, mint megszegyenítve a földre tekint.)

Flammné: Ti férfiak mindig a könnyebb végét fogjátok meg a dolognak. - De mi lesz már most ebből?

Flamm (ugyanazzal a mozdulattal mint előbb, csak gyengébben): Azt nem tudom. - Most egyszer teljesen nyugodt akarok lenni. El akarom mondani, hogyan történt. - Talán egy kissé enyhébben fogsz megítélni. Ha nem... no hát akkor nagyon sajnálom.

Flammné: Ilyen könnyelműséget nem lehet enyhén megítélni.

Flamm: Könnyelműség? Nem volt az pusztán könnyelműség? Hát mi volna jobb, angyalom, ha könnyelműség vagy valami komolyabb dolog -?

Flamnné: Éppen annak a leánynak az életét megrontani, akit mi... akikért valamennyien felelősek vagyunk! Akit a házba vettünk! S akik vakon bíztak bennünk! - Igazán a föld alá kell sülyedni! Olyan látszata van, mintha csak ez lett volna a titkos szándékunk.

Flamm: Végeztél angyalom?

Flamnné: Dehogyan végeztem!

Flamm: Hát akkor várhatok még egy kissé!

Flamnné: Kristóf, mint mondtam én neked akkor, mikor azzal jöttél hozzám, hogy feleségül akarsz venni?

Flamm: Mit?

Flamnné: Hogy idős vagyok hozzád. Egy asszony lehet 16 évvel fiatalabb, de sohase lehet három-négy évvel idősebb. Bárcsak akkor szót fogadtál volna!

Flamm: Hát nem hiábavalóság ilyen régi dolgokat fölmelegíteni! Nincs most fontosabb tennivalónk? Most már úgylátszik, hogy nem segíthetek magamon. - Arról, hogy Rózával tulajdonképpen mi történt, sejtelmem sem volt máig. Mert különben mégis csak másképp cselekedtem volna. Most csak arról lehet szó, lehet-e valamit helyreütni. És éppen emiatt akartalak kérni, angyalom, ne légy kicsinyes, és először azt akartam kifürkészni, vajjon megtudod-e érteni ezt a dolgot. Amíg... Addig a pillanatig, amíg csak hire járt, hogy az a nyavalyás feleségül veszi Rózát, minden egész tisztességesen ment. De mikor azután igaz lett, akkor aztán vége is volt. - Meglehet, hogy a gondolataim zavarosak. Láttam azt a leányt felnőni... Volt valami ebben a Konrádka iránt való szeretetből. Eleinte csak vissza akartam tartani a bajtól, és végre, csak úgy hirtelen, hogy már lenni szokott... hiszen azt már Pláto is jól megírta - a két lóról Phaedrusban áll: akkor már a rossz ló ragadott el engem és minden korlát leomlott. *(Hosszabb hallgatás.)*

Flamnné: Te ugyan szép históriákat adtál itt elő - még tudós dolgokkal is átszótted - aztán persze mindig nektek van igazatok! A szegény nő lássa azután, hogy mitevő legyen. - Talán azt is hiszed, hogy őt tetted boldoggá és magadat áldoztad fel... Az effélére nincs mentség.

Flamm: Jól van, angyalom, hát ne beszéljünk most erről. De csak emlékezzél vissza, mikor Konrádka meghalt, a leányt többé nem láttam szívesen a házban... Ki tartotta őt, ki csalta őt ide?

Flamnné: Hogy körülöttünk ne legyen olyan halotti csendesség. Én magam nem voltam rászorulva.

Flamm: Nem is mondtam én azt, hogy te rá voltál szorulva.

Flamnné: Kár volna minden könnyért, melyet az ember miattatok hullatna! Nekem ugyan hiába beszélsz, Flamm.

(A házileány behozza a kávéját.)

A házileány: A Bernd Rózi kint van a konyhában.

Flamnné: Gyere, leány! Tolj odébb! *(Flammhoz.)* Fogj már hozzá! Hiszen te segíthetnél neki. Valahol csak lesz számomra még egy zúgocska! Nem leszek itt benn! Azután majd behívhatod.

Flamm *(szigorúan a házileányhoz):* A leány várjon még egy pillanatig. *(A házileány el.)* Anyjukom, szólnod kell vele egy szót. Én nem tehetem. Meg van kötve a kezem.

Flamnné: Mit beszéljek én vele, Flamm?

Flamm: Anyjukom, jobban tudod te azt mint én! Te magad is tudod... magad mondtad csak.... csak most ne légy kicsinyes, az Isten szerelméért... Így nem mehet el a házunkból.

Flammné: Csak nem tisztíthatom ki a cipőjét.

Flamm: Nem is kell azt tenned! Arról szó sincs. Te rendelted ide. Nem változhatol meg olyan hirtelen, hogy minden irgalomról és szánalomról megfeledkezzél. Mit is mondtál nekem az imént? Így tönkre megy az a lány! S ha a leány tönkre megy... olyan alávalónak csak nem tartasz, hogy még azután is tudja élni. Vagy-vagy, ezt ne feledd.

Flammné: Na, Kristóf... igaz, hogy meg nem érdemlítek, de tulajdonképpen mit tehet az ember?... Vérzik a szívem! A mi vétünk. Miért is hitegetjük magunkat, mikor elég öregek és okosak vagyunk, s azután mégsem látjuk a fától az erdőt. De azért ne ámítsd magad, Kristóf... Jól van! Nem bánom! Szólok vele! Nem te miattad, hanem mert így van rendén! De sohse hitesd el magaddal, hogy... Ti férfiak olyanok vagytok, mint a gyermekek...

(A házileány visszajön.)

A házileány: Nem akar tovább várni!

Flammné: Küldjed be!

(A házileány el.)

Flamm: Okosan, anyjukom, becsületszavamra...

Flammné: Nem kell azt se lekötöni, se megszegni.

(Flamm el. Flammné felsóhajt, felveszi horgolását. Azután belép Bernd Róza.)

Róza *(vasárnapi ünneplőben, cifrán, beesett arcvonásokkal, szemében beteges csillogás):* Jó napot, ténsasszony.

Flammné: Ülj le! Jó napot. Na Rózi, én idekértelek... Bizonyosan emlékszel még arra, amit a multkor beszéltünk egymással. Közben sok minden megváltozott... Sokféle tekintetben! Hát azért is akartam veled már egyszer beszélni. Akkoriban ugyan azt mondtad, hogy nem tudnék rajtad segíteni, egymagad akartál megbirkózni vele. Ma már nem egy dologban világosabban látok. Akkor a te különös magadvised, s hogy nem fogadtad el a segítségemet... De a magad erejéből, hogyan gázolsz ki belőle, azt még nem látom. Gyere, igyál velem egy csésze kávé (Róza a kávéasztal közelében egy szék sarkán helyet foglal.) Ágost éppen most volt nálam! Ha neked lettem volna leány, már rég meg mertem volna mondani neki az igazat. *(Élesen szeme közé nézve.)* Most nem is tanácsolhatom ezt neked. Nincs igazam?

Róza: Miért nem ténsasszony?

Flammné: Hiszen igaz, mentül jobban öregszik az ember, annál kevésbé érti az embereket. Mindenki egyazon módon jött a világra, de erről sohasem szabad beszélni. De amitől világra születnek, a császártól meg az érsektől kezdve, egész a lovászináig, azt nem tudják elég aljasul csinálni. S bárhol is gólya száll a kéményre, ott mindjárt óriási felfordulás van. Száz-felé szaladnak széjjel. Az ilyen vendég sohasem jön útlevéll.

Róza: Jaj ténsasszony, azzal már rég rendben volnánk. Na, az a gazember, az az aljas fickó, az a hazug, a Streckmann...

Flammné: No, leány, így nem értelek téged! Hogy mondhatod, hogy az az ember hazudik? Hiszen már szinte meglátszik rajtad.

Róza: Hazudik! Hazudik! Én csak ennyit mondhatok.

Flammné: De hát miben hazudik akkor?

Róza: Mindenben és mindenképpen.

Flamnné: Úgy látom, hogy másról beszélsz. Ki előtt beszélsz? Esmélj egy kissé! Hiszen már először majdnem mindent megvallottál nekem és azóta még többet tudok, azt is, amit előttem elhallgattál.

Róza (*fázva, remegve, makacsul*): Még ha agyon ver, akkor sem tudok többet.

Flamnné: Úgy?! - Ah! - Te most ötölsz-hatolsz!? Erre nézve egészen másnak hittelek. Ez meglep engem! Remélem, hogy a tárgyaláson nem ilyen zavarosan beszéltél.

Róza: Ott is csak ezt mondtam.

Flamnné: Térj eszedre, leány! Hiszen rémítő badarságokat beszélsz össze-vissza; így csak nem hazudik az ember a bíró előtt! Ide hallgass, mit mondok! Igyál egy korty kávé, nem kell félned, hiszen senki sem üldöz, én sem eszlek meg. Senki sem mondhatja, hogy velem szemben jól viselted magadat! Csak legalább akkor mondtad volna meg az igazat, talán könnyebben lehetett volna kivezető utat találni, ami most nehéz dolog! De azért nem tesszük ölbe a kezünket és még most is meg akarunk menteni. Valamiképpen talán, még lehetséges. Nos hát.. Kiváltképpen... annyi bizonyos... és erre biztosan számíthatsz..., szükségem nem fogtok szenvedni? Még ha apád le venné is a kezét rólad és Ágost cserben hagyna. Rólad és gyerekeidről gondoskodni fogunk.

Róza: Nem tudom, mire gondol, tekintetes asszony.

Flamnné: Na, leány, rád olvasom; ha nem tudod és elfelejtetted, hát akkor úgy áll a dolog, rossz a lelkiismereted! Akkor te még egyebeket miveltél! S ha van még valami titkod, abban csak Streckmann lehet ludas; akkor az a fickó sodort bajba téged.

Róza (*hevesen*): Nem, hogyan gondolhat ilyet a tekintetes asszony. Ne mondjon ilyet, az Isten szerelméért... nem érdemeltem ezt a tekintetes asszonytól!... Ha az én Konrádkám... az én kedves gyermekem ezt...

(*Kezét hisztérikusan tördeli a gyermek képe előtt.*)

Flamnné: Róza, csak ezt nem, kérlek! Hiszen lehet, hogy én is tartozom neked valamivel! Ezen most ne pereljünk. Hiszen annyira megváltoztál... nem is érti az ember, mennyire megváltoztál...

Róza: Miért nem vitt el magával az édes anyám! Azt mondta, eljövök érte, ha meghalok.

Flamnné: Térj eszedre leány, te élsz Mi bajod?

Róza: Streckmannal semmi bajom! A gézengúz csak hazudott.

Flamnné: Mit hazudott? megesküdtött rá?

Róza: Akár esküszik, akár nem, az nekem mindegy.

Flamnné: Tőled is esküt vettek?

Róza: Azt nem tudom... Hiszen nem vagyok én rossz leány... Hisz akkor bűnt követtem volna el!... Hogy Ágost a fél szemét vesztette, annak nem én vagyok az oka!... Ez a dolog már előbb gyötört éjjel-nappal... hogy milyen fájdalmakat állott ki az az ember... hiszen le kellene köpnöm magamat. Az ember csak nyújtja ki a kezét, hogy megmentsen valamit a tűzből... a vége az, hogy agyontapossák.

(*Flamm izgatottan belép.*)

Flamm: Ki tapos agyon téged? Nézz az anyjukomra. Hiszen ellenkezőleg meg akarunk menteni.

Róza: Attól már elkéstek! Az már lehetetlen.

Flamm: Mit jelent ez?

Róza: Semmit! - Nem várhatok tovább! Isten velük! Megyek utána.

Flamm: Itt maradsz!! Nem mozdulsz a helyedről!! Az ajtónál mindent hallottam s most a teljes igazságot akarom tudni.

Róza: Hiszen az igazat mondom.

Flamm: Streckmannról is...

Róza: Nem volt közöttünk semmi, hazudik!

Flamm: Azt mondja, hogy volt köztetek valami! -?

Róza: Én csak annyit mondok, hogy hazudik!

Flamm: Megesküdött erre a hazugságra?

Róza (*hallgat.*)

Flamm (*élesen és hosszan szemléli Rózát, azután*): No, anyjukom, már semmit se végy tőlem rossz néven, csak bocsásd meg, amit megbocsáthatsz! Most már tisztán és tökéletesen látom, hogy ehhez a dologhoz nekem semmi közöm! Nevetek rajta! Fajok rá!

Flammné (*Rózához*): Hát mindent eltagadtál?

Róza: - - -

Flamm: Én persze az igazat mondtam. És Streckmann sem hazudik ilyen esetben! Hamis esküért fegyház jár, ilyenkor nem hazudik az ember.

Flammné: Leány, te nem mondtad meg az igazat? Eskü alatt talán hazudtál? - Hát sejtelled sincs róla, mit tettél, mit követtél el? - Hogy jutottál ilyen esztelen gondolatra? - Hogy vete-medhettél erre.

Róza (*megtörten, kiabálva*): Szégyeltem magam!

Flammné: De Róza...

Flamm: Kár minden szóért! Miért hazudtál volna a birónak?

Róza: Szégyeltem magamat!!! Szégyeltem magamat!!

Flamm: És engem? És anyjukomat? És Ágostot? Miért ámítottál el valamennyiünket? És ráadásul valószínűleg Streckmannt is? És Isten tudja, hogy még kivel szűrted össze a levelet? Igen, igen, őszinte a képed, de azért mégis joggal szégyelted magadat.

Róza: Üldözött, hajsolt mint egy kutyát.

Flamm (*nevetve*): Hát persze, ti kutyává tesztek bennünket. Ma ezt, holnap meg azt, elég szomorú dolog. Tegyetek, amit akartok! Te lásd, hogy mit teszel! - Ha csak egy ujjamat mozdítom is meg ebben a dologban, akkor kötelet veszek, s addig szólok vele a két számár-fülem közé, amíg csak a szemem nem káprázik.

Róza (*iszonyúan mereszti szemeit Flammra.*)

Flammné: Amellett maradok, Róza, amit mondtam; kettőtökről mindig gondoskodni fogok.

Róza (*mint előbb és gépiesen suttogva*): Szégyeltem magamat! Szégyeltem magamat!

Flammné: Hallod, Róza? (*Róza gyorsan el.*) Róza! - A leány elment! - Csak az ég angyalához fohászkodnék itt az ember...

Flamm (*mélyen megrendülve, elfojtott zokogásba tör ki*): Isten bocsássa meg anyjukom... nem tehetek másképp.

- Fügöny. -

ÖTÖDIK FELVONÁS.

Lakószoba az öreg Bernd házikójában. Meglehetősen tágas, szürke falai vannak és öreg, meszelt gerendamennyezete. Egy ajtó a hátsótérben a konyhába nyílik, egy másik a baloldali folyosóra, jobbról két kis ablak van. Ez ablakok között sárga fiókos szekrény áll, rajta petróleumlámpa, amely nem ég, fölötte a falon tükör. A bal sarokban parasztkályha. A jobboldali sarokban viaszkosvászonnal behúzott kanapé, asztal-terítővel, fölötte függőlámpa. A kanapé fölött a falon bibliai kép: „Bocsássátok hozzám a kisdedeket”, alatta Bernd fényképei katonakorából és néhány más: ő és felesége együttesen. Elöl balfelől üvegszekrény áll, tele fődött tálcákkal és üvegpoharakkal stb. Az asztalon feszület áll. A fiókos szekrényen biblia, a folyosó ajtaja fölött olajfestmény: „Krisztus a töviskoronával.” A padlón foltokból összevarrt takarók. Az ablakon moll-függönyök vannak. Négy-öt sárga fazék, mindegyik rendben áll a helyén. Minden tiszta, fagyos benyomást tesz. Néhány biblia és énekeskönyv a szekrényen. A folyosó ajtajának sarkán gyűjtőpersely lóg. Ugyanazon nap este 7 óra, melyen a negyedik felvonás eseményei lejátshódtak. A folyosó ajtaja nyitva van, éppúgy a konyhába vezető is. Sötét szürkület. A házon kívül hangokat hallani, azután többször kopogtatnak az ablakon. Azután egy hang az ablakon keresztül.

Bernd: Hát egy lélek sincs itthon? Menjünk csak a hátsó-ajtóhoz!

(Csend lesz, nemsokára azonban nyílik a hátsó-ajtó, hangot és lépteket hallani a folyosón. A folyosó ajtajában megjelennek most Kleinert és Bernd Róza, ez láthatólag kimerülve, és Kleinertre támaszkodik.)

Róza (gyengén, fáradtan): Senki sincs itthon! Minden sötét.

Kleinert: Így nem hagyhatlak most egyedül!

Róza: Már miért is nem, Kleinert! Hiszen semmi bajom.

Kleinert: No már én azt nem hiszem, hogy neked semmi bajod! Akkor nem is szedtelek volna fel!

Róza: Nem - csak egy kissé elszédültem. Igazán, már jobban vagyok! Nincs már szükségem magára.

Kleinert: No, no, leány; nem, ez nem járja így.

Róza: Igen, igen, Kleinert apó! Köszönöm szépen! Jól van már! Semmi bajom sincs! Már megint egészen talpon vagyok! Megesik velem némelykor, nem jelent az semmit.

Kleinert: Hiszen félholtan hevertél a fűzfa alatt! Hisz úgy vergődtél, mint a féreg.

Róza: Kleinert, csak menjen el... mindjárt világot gyujtok... Tüzet kell raknom... menjen csak haza... Mindjárt megjönnek a vacsorához! - Ah, nem Kleinert, Kleinert, oly fáradt vagyok! Olyan iszonyuan fáradt, hogy el se hinné senki.

Kleinert: S te még most tüzet raknál? Az nem neked való, ágyban a helyed.

Róza: Kleinert, menjen kelmed útjára, menjen! Ha apó... ha Ágost... csak azok meg ne tudják. Tegye meg a kedvemért... ne tegyen ilyet rajtam.

Kleinert: Hát bántani akarlak én téged?

Róza: Nem, nem, hiszen tudom. Kelmed mindig jó volt! *(Felemelkedik az ajtó jobb oldalán álló székről, amelyre odarogyott, a kályha mögül gyertyát vesz elő s meggyújtja.)* De mégis... már megint magamhoz jöttem. - Semmi bajom sincs már. - Egész nyugodt lehet.

Kleinert: Ezt csak úgy mondod?

Róza: Mert igazán úgy is van.

Mártha *(jön meztelen karokkal s meztláb a mezőről.)*

Róza: Hisz itt van a Mártha is!

Mártha: Róza, te vagy? Hol jártál egész nap?

Róza: Azt álmodtam, hogy a törvény előtt voltam.

Kleinert: Nem, nem, igazán a törvényszéken volt! Vigyázz egy kicsit a nénédre, Mártha, legalább amíg az apád megjön: nincs minden rendjén ezzel a lánnyal.

Róza: Mártha, szaporán! Rakj tüzet! Hogy odatehessük a krumplit. - Hol az apa?

Mártha: Az Ágost földjén.

Róza: És Ágost?

Mártha: Nem tudom, hogy ő hol van. Nem volt ma kint a mezőn.

Róza: Van új krumplid?

Mártha: Tele van a kötőm.

(A konyhabejárat mögött földre önti a burgonyát.)

Róza: Hozz egy tálat meg egy fazekat, mindjárt meghámozhatom. Magam nem tudom idehozni.

Kleinert: Talán valami rendelést tegyek valahol?

Róza: Ugyan hol... Talán a sírásónál? - Nem, nem, Kleinert apó, én miattam nem! Én úgylát külön helyet kapok.

Kleinert: Na, Isten veled!

Róza: Na, Isten vele!

Mártha *(frissen):* Jöjjön el, máskor is Kleinert keresztapám! *(Kleinert, mint mindig a pipával a szájában, fejcsóválva el. - Mártha mialatt tüzet rak:)* Nem jól vagy, Róza?

Róza: Oh, dehogy, nagyon jól érzem magamat. *(Halkan kezeit tördelve a feszülethez.)* Jézusom, Máriám, könyörülj meg rajtam!

Mártha: Róza?

Róza: Mit akarsz?

Mártha: Mi van veled?

Róza: Semmi! Hozd a fazekat meg a burgonyát.

Mártha *(felszítja a tüzet, cseréptálat hoz, telve burgonyával, kés is van mellette):* Jaj Róza; én félek, hogy nézel ki.

Róza: Nohát mondd meg... Hogyan? Van valami talán, a kezemben? Talán a homlokomra van sültve valami? Minden olyan rémséges előttem! *(Ijesztően nevetve.)* Na, Jézusom! Most nem látom az orcádat! Most látok egy kezet! Most látok két szemet! Most pontokat! Mártha, talán megvakulok.

Mártha: Róza, veled történt valami.

Róza: Az Isten óvjon attól, ami én velem esett meg... Inkább korai halált kívánj magadnak. Mert hiszen, ha valaki korán meghalt, azt mondják, hogy békességben nyugszik. Nem kell annak már élnie és lélekzeni... Hogyan is volt ez csak a kis Flamm Konráddal? - Nem tudom!... Szédülök... Elfelejtettem!... Mindent elfelejtettem... Nehéz az élet! - Csak így is maradna! - Csak soha fel nem ébredne az ember! - Hogy miért is történik minden így!?

Mártha *(aggódva)*: Csak apó hazajönne már...

Róza: Mártha, gyere, hallgass meg engem! Nem szabad megmondanod apának, hogy itt voltam... Itt vagyok... Ugy-e Mártha, úgy-e megigéred ezt nekem?!... Én is sokszor a kedvedbe jártam, úgy-e Mártha? Nem felejtetted el... mikor most... annyira beborult fölöttem...

Mártha: Nem innál egy csöpp kávé; van még egy kevés a tűzhelyen. Nagyon félek, Róza...

Róza: Ne félj semmit! Fölmegyek egy percre a kamrámba! - Egy kissé... le akarok feküdni egy kicsit! különben egészen jól vagyok - különben nincs semmi baj.

Mártha: Apának ne szóljak semmit?

Róza: Egy árva szót sem!

Mártha: Ágostnak sem?

Róza: Egy szót se! Leány, te nem ismertél anyát, s én aggodalmak között neveltelek föl. Hány éjszakát virrasztottam át gondokban, mikor súlyos betegen feküdtél. Olyan idős sem voltam akkor, mint te, majd meggörnyedtem, amikor hordoztalak, le se tettelek a karomból! Ha most elárulsz, akkor vége köztünk mindennek.

Mártha: Róza, talán nem valami rosszban töröd a fejedet...? Úgy gondolom, hogy nem valami veszedelmes dologban...?

Róza: Azt nem hiszem! Jer Mártha, hadd fogódzam beléd egy kissé... támogass egy kissé! - - Nagyon el vagyok én hagyatva a világon! Nagyon is egyedül vagyok én! - Csak ilyen egyedül nem volnék! - Nagyon is egyedül van az ember itt a földön!

(Róza és Mártha el a folyosó ajtaján keresztül. - Néhány másodpercig üresen marad a szoba, azután megjelenik a konyhában az öreg Bernd, leteszi a kaszát és a burgonyakapát s komoly arccal vizsgálódva betekint. Azonközben Mártha ismét a folyosóról belép a lakószobába.)

Mártha: Maga az, apa?

Bernd: Nincs forró víz! Hisz tudod, hogy nekem lábfürdő kell. Róza nincs itt?

Mártha: Még nincs itt, apa.

Bernd: Mit? Még nem jött vissza a törvényszéktől? Az nem lehet, hiszen már nemsokára nyolc óra. Ágost nem volt itt?

Mártha: Még nem!

Bernd: Óh, még nem? Akkor, talán Ágostnál van. Láttad azt a nagy felhőt, Mártha? Úgy hat óra tájban a Streitberg felől?

Mártha: Igen, apa. Egészen besötétedett.

Bernd: Még sötétebb is lesz egykor! Gyujtsd meg csak az asztalilámpát s vedd elő a szentírást. A fődolog az: hogy készen álljon az ember. Mártha, te is gondolsz-e mindig az örök életre? Hogy az örök bíró elé kerülhetsz? Nagyon kevés ember gondol erre. Ahogy most a vízparton hazafelé jöttem, megint hallottam, hogy valaki a hátam mögött gyalázott. Hol voltam én embernyúzó! Azt ordította és kiabálta: Embernyúzó! Nem tettem egyebet, mint kötelességemet. Koráh csordája még mindig él! Egy húron pendülj velük! - Szemet húnyj! Ölbetett kézzel nézd, hogyan csálnak! Akkor szeretik az embert. - - Én az Úr, Jézus útján járok. Nekünk embereknek, mindnyájunknak szükségünk van erre a támaszra! A jócselekedet magában nem elég! Ha Róza jobban szemelőtt tartotta volna ezt, talán nem egy csapástól, nem egy nehéz és keserű dologtól szabadultunk volna meg. *(A csendőr megjelenik az ajtóküszöbön.)* Ki az?

A csendőr: Idézést hoztam, a leányával szeretnék beszélni.

Bernd: Az én legidősebb lányommal?

A csendőr *(olvas):* Bernd Rózának...

Bernd: Leányom még nem jött vissza a törvényszéktől. - Nem adhatnám át én neki a levelet?

A csendőr: Nem! - Személyesen is kell nyomoznom. Holnap 8 órakor megint eljövök.

(Ágost sietve megjelenik.)

Bernd: Hisz itt van Ágost is.

Ágost: Róza nincs itt?

Bernd: Nincs. - Az őrmester úr utána kérdezősködött, azt hittem, hogy együtt vagytok.

A csendőr: Egy dologban még nyomoznom kell. Azután egy idézést is kell kézbesítenem.

Ágost: Örökösen és mindig az a Streckmann-história. Nem elég, hogy a szemem világát vesztettem el, még ez a sok galiba is hozzá. Isten bocsássa meg bűnömet, hiszen ennek már sohasem lesz vége.

A csendőr: Jó estét! Holnap reggel 8-kor. *(El.)*

Ágost: Mártha, menj ki csak a konyhába. - Apa, van valami mondanivalóm magának. Menj, Mártha, tedd be az ajtót. - Mártha, nem vettél észre Rózán semmit?

Mártha: Nem, semmit. *(Lopva int neki az ujjával.)* Mondok neked valamit, Ágost.

Ágost: Tedd be az ajtót leány, nem érek rá. *(Maga teszi be a konyhaajtót.)* Apa, a panaszt vissza kell vonni.

Bernd: Mindent, Ágost! De ezt nem tehetem.

Ágost: Nem keresztényi cselekedet. Vissza kell vonni.

Bernd: Nem hinném, hogy nem keresztényi! - Ugyan miért? Mégis csak elvetemültség ilyen leányt a becsületében megrágalmazni. Ez olyan bűn, amely büntetést érdemel.

Ágost: Hogyan is fogjak hozzá Bernd apó... Kelmed nagyon heves volt ebben a dologban.

Bernd: A sírban nyugvó feleségemért is így kellett tennem. Becsületem is megkívánta! A családom, meg a leányom becsülete! És végül a te becsületed is.

Ágost: Bernd apó, Bernd apó, hogyan is kezdjek hozzá, ha kelmed olyan engesztelhetlen! Olyan soknak a becsületéről szólt! De az ember ne keresse a maga becsületét, hanem az Istenét és semmi egyebet.

Bernd: Ezt a dolgot nem így kell megítélni: az asszony becsülete, Isten becsülete is. Vagy van valami panaszod Róza ellen?

Ágost: Megmondtam már neked, hogy nekem nincs panaszom.

Bernd: Vagy talán magad is ludas vagy a dologban?

Ágost: E részben jól ismer engem Bernd apó. Semmint letérjek az igaz útról, inkább...

Bernd: No hát, azt tudom! Azt tudtam! Akkor hát nem is vágjuk el az igazság útját.

Ágost (*homlokáról törölve az izzadságot*): Ha legalább tudná az ember, hogy hol van a Róza.

Bernd: Ki tudja; talán vissza is jött Strieganból.

Ágost: Az ilyen kihallgatás nem tart sokáig. Azt mondta, hogy öt órákor itthon lesz.

Bernd: Talán mindjárt bevásárlásokat is tett. - Nem kellett még egyet-mást beszereznie? - Azt hiszem, még szükségetek van egyre-másra.

Ágost: De pénzt nem vitt magával. S ami még a bolthoz kellene, függöny a kirakatra meg az ajtóra, azt együtt akartuk megvenni.

Bernd: De hiszen én azt hittem, hogy veled jön vissza.

Ágost: Elébe mentem egy mérföldnyire, de se nem láttam őt, se nem hallottam róla. Ehelyett Streckmannal találkoztam.

Bernd: Annyi, mintha az ördöggel találkoztál volna.

Ágost: Ej, apa, annak az embernek is van felesége, gyermeke! Mit tehetnek azok az ő bűneiről! Mi hasznom belőle, ha becsukják... Ha valaki megbánja bűnét... egyebet nem kívánok.

Bernd: Az a gonosz fickó majd megbánja! Ugyan!

Ágost: Mégis csak olyanformán láttam!

Bernd: Hát beszéltél vele?

Ágost: Nem hagyott békében. Egyre beszélt a fülemben. Közel-távol egy lelket sem lehetett látni. A jenkai országúton! Végre megszajnáltam, nem tehettem másképp.

Bernd: Te szóba álltál vele? Hát mit mondott?

Ágost: Azt mondta, hogy kelmed vonja vissza a panaszát.

Bernd: No, hát akkor nem is üdvözülhetnék. Ha csak engem illelt a dolog, talán megtehetném! Én elviselhetem, nevetek rajta! Férfi vagyok, azonfölül keresztény ember. De már a lányra nézve másképpen áll a dolog! Hogy nézhetnék a szeme közé, ha ezt rajta hagynám száradni. Kivált ezután a borzasztó szerencsétlenség után! - Lásd be te is Ágost, hogy ez nem megy, hogy ennek nem szabad megtörténni! - Mindig sarkunkban voltak, mert másképpen éltünk, mint a többiek! Mind képmutatónak, szenteskedőnek csúfoltak! És sunyi embernek és több effélének! És mindig belénk akartak kötni! Milyen falat volna ez nekik. Meg különben is... a leány úgy van nevelve: istenfélő, dolgoz, hogyha jó keresztény ember veszi el, jó keresztény családanya lesz. Így van ez! Így adom ki a kezemből! Talán csak nem engedhetem, hogy örökké ezen évdjék? Inkább só meg krumplin élnek, semhogy tőled így még egy fillért is elfogadjak.

Ágost: Bernd apó, az Isten útjai csodálatosak! - Mindennap megpróbáltatások elé állíthat. - Az ember nem tehet magának igazságot! - S ha akarnám is, nem lehet! Már tovább nem kimélhetem, Bernd apó! Róza is csak anyától lett.

Bernd: Hogy érted ezt, Ágost?

Ágost: Apa, ne kérdezz tovább.

Bernd *(az asztal mellett úgy ült a székre, hogy arca a fal felé van fordulva. Az utolsó kijelentés után nagy csodálkozó szemekkel meredt néhány másodpercig Ágostra, azután az asztalnak fordul és remegő kézzel üti fel a bibliát, melyeknek lapjait növekvő izgatottsággal ide-oda forgatja. Majd felhagy ezzel és ismét Ágostra tekint. Végre összekulcsolja kezeit a könyv fölött és fejével ráborul, mialatt teste többször görcsösen vonaglik. Így marad egy ideig azután, ismét fölegyenesedik):* De nem! Nem jól értettelek! - Nézd csak, ha jól megértettelek... hiszen akkor nem tudnám... forog velem az egész szoba... hiszen akkor vak voltam és siket! - Nem, Ágost! Süket meg vak nem vagyok! Föl ne ülj valahogy a Streckmannak. Az most minden eszközt fölhasznál! - Benn van a csávéban! Itt a fizetség ideje! No most... valahogy ki akarja magát húzni a bajból! S azért most a lány ellen ingerel téged. - Nem Ágost... csak... Ágost... ebbe a csalétekbe... ebbe a csalétekbe ne harapj bele... Az ilyen alávalóságon át lát az ember!... Eleget ólálkodott a leány után. Gondolta, ha így nem megy, hát majd amúgy... Most ilyenénképpen próbálja meg. - Lehet, hogy el is választ benneteket egymástól. Nem egyszer megesett már, hogy két embert, akit, Isten is egymásnak teremtett, az ördög a gonosz cselfogásával szétválasztott. Úgy sem nézték jó szemmel, hogy a leányt el akarod venni! Nem bánom! A nyakadba nem varrom. Eddig is elélegéltünk. De ha meghallgatod egy szavamat: A jobb kezemet a tűzbe teszem...

Ágost: De Flamm megesküdött rá.

Bernd: Ha tízszer, meg hússzor esküdött is rá. Akkor hamisan esküdött! Eljátszotta földi és mennyei üdvösségét.

Ágost: Bernd apó...

Bernd: Várj csak most egy percre - mielőtt még egy szót szólnál ebben a dologban! - Itt vannak a könyvek! - Itt a kalapom! Itt leveszem a misszió-perselyt. - Minden együtt van itt. - S ha áll az, amit mondtál, átmegyek a lelkész úrhoz... ha csak egy szikra igazság van is benne!... És ezt fogom mondani: Lelkész úr, így és így áll a dolog... nem lehetek többé templomatya! Nem, kezelhetem tovább a misszió-pénztárt? Isten vele! És itt engem többé nem lát senki. Nem, nem, nem, az Isten szerelméért sem! - Most rajtad a sor. Mondd el, ami mondanivalód van! Csak ok nélkül ne gyötörj tovább.

Ágost: Én is ugyanezt gondoltam! Eladom házamat, földemet! Másutt is meglehet az ember.

Bernd *(végtelen csodálkozással):* Házadat, földedet eladnád, Ágost? - Mi szállott meg egyszerre titeket? - Hiszen ez... Hát megbomlott a világ? Vagy küszöbön talán az ítéletnapja! - Hiszen az ember belehalhat ebbe! - Most felelj, Ágost, többet nem akarok tudni!... Örök üdvösségedre, felelj!

Ágost: Akárhogy van is, Bernd apó, én őt el nem hagyom!

Bernd: Ebben azt teheted, amit akarsz! Ehhez semmi közöm! Nem akarom tudni, hogy egy ember megtúr-e a házában ilyen személyt. - Én nem túrném meg! Én nem vagyok ilyen ember! No hát...?

Ágost: Nem mondhatok egyebet, - mint hogy valami történt vele! Flamm volt-e vagy Streckmann...

Bernd: Hiszen akkor ketten volnának!

Ágost: Hisz én nem tudhatom.

Bernd: No akkor el is megyek a lelkész úrhoz. - Keféld le a ruhámat, Ágost, tisztítsd le! Úgy érzem, mintha rühes volnék! *(A folyosóra megy, ugyanabban a pillanatban Mártha a konyhából rohanva jó s nagy ijedelemmel szól Ágosthoz.)*

Mártha: Azt hiszem, Rózának baja esett! Róza fenn van! Már rég itthon van.

Bernd (*visszajő, egy kis ijedelemről elváltozva*): Valaki van fönn a padláson.

Ágost: Most mondja Mártha, hogy Róza itt van.

Mártha: Hallom is, már jön le a lépcsőn.

Bernd: Isten bocsássa meg bűnömet, nem akarom látni. *(Az asztal mellé ül, mint imént, hüvelykujjával befogja a fülét, a fejét mélyen lehajtja a bibliára. Róza megjelenik az ajtóban. Házi szoknyája és bő kartonblúz van rajta. Görcsösen egyenes a tartása. Haja félig kibontva lóg le, félig befonva. Róza arcán iszonyú elszántság s keserű dac tükröződik. Néhány pillanatig körüljártatja szemét: az öreg, aki a biblia fölé van hajolva, Ágoston, aki lassan elfordult az ajtótól s úgy teszi magát, mintha nagy figyelemmel nézne ki az ablakon. Azután, támaszt keresve, tettetett erélylyel.)*

Róza: Jó estét mindnyájatoknak! - -? Jó estét!

Ágost (*torkát köszörülve*): Szépen köszönjük.

Róza (*keserűen, fagyosan*): Ha nem akartok megtérni, akkor odább megyek.

Ágost (*józanul*): Hová mennél még? Hol voltál?

Róza: Aki sokat kérdez, sokat tudhat meg! Sokszor többet, mint amennyi jól esik neki. - Mártha, gyere csak ide hozzám! *(Mártha jő. Róza nem messze a kályhától leült és kezét ragadja meg. Azután hangosan):* Mi baj van apával?

Mártha (*megijedve, aggodalommal, félhangon*): Azt én nem tudom.

Róza: Mi baj van apával? Bátran szólhatsz! És Ágost, téged is mi lelt?... Van rá okod, Ágost, igazán, te megvethetnél engem! Jussod van hozzá! Igenis! Nem tagadom.

Ágost: Nem vetek én meg senkit e világon.

Róza: De én igenis! Megvetek mindenkit valahányan vagytok.

Ágost: Nagyon homályosan beszélsz.

Róza: Homályos a beszédem! Igenis, megengedem! Homályos! És fenevadak ordítását hallja az ember! De azután egyszerre kivilágosodik! És akkor érezni, hogy éget a világosság. - Mártha...

Bernd (*egy kissé figyel, felkel, Mártha kezét kiszakítja Róza kezéből*): Meg ne mérgezd még ezt a gyermeket is - félre a kezedd! - Takarodjál a kamrába aludni! - *(Mártha sírva el.)* Csak ne látnék, ne hallanék, bár inkább meghalhatnék. *(Megint elmélyed a bibliába.)*

Róza: Apám! - Én élek! - Itt ülök! - Ez már jelent valamit, hogy itt ülök! Azt hiszem, apám, hogy ezt látnia kéne! - Szép kis világ... Bele van veszve... Itt már engem bántódás nem érhet! Óh Jézusom, egy kis kamrácskában éltek együtt! Nem tudjátok, a kamrán kívül mi történik! Én tudom! Vonaglások között tanultam meg! Akkor... nem tudtam hogyan... minden eltűnt mellőlem, egyik a másik után... és én kint álltam, a zivatarban - és alattam és fölöttem nem volt semmi... ehhez képest ti valóságos kis gyermekek vagytok.

Ágost (*aggodalommal*): Na, Róza, ha igaz az, amit Streckmann mond, akkor te hamisan esküdtél...

Róza (*keserűen nevetve*): Mit tudom én! Hiszen minden lehetséges... erre most nem tudok visszaemlékezni: hazugság a világ.

Bernd (*felsóhajt*): Uram Istenem... Te vagy az én menedékem mindörökké.

Ágost: Hát csak ennyibe veszed a hamis esküt?

Róza: Az semmi! Semmi! Mi is volna? Ott hever valami! Az valami! Ott fekszik a fűzfánál! - már valami! A többivel nem törődöm. Csak ott néztem igazán a csillagokba! Ott sikoltottam és kiabáltam igazán! S a mennyei atya nem indult meg.

Bernd (*megijedve, remegve*): Te a mennyei atyát káromlod? Ennyire jutottál, akkor nem ismerlek téged!

Róza (*térdén közeledik hozzá*): Ennyire! Ismer engem, édes apám! Hiszen térdein ringatott, s némelykor segítségére voltam! - Most nagy szerencsétlenség szakadt ránk. Eleget ágaskodtam ellene, eleget ágaskodtam.

Bernd (*megütközve*): Hát e micsoda?

Róza: Nem tudom! Nem tudom én! (*Remegve, térdre esve, maga elé meredve a földön marad.*)

Ágost (*lesújtva a látványtól, elragadtatva*): Róza, állj fel, én nem hagylak el! Kelj föl, én nem nézhetem, hogy a földön fetrengsz! Mindnyájan bűnösök vagyunk! Aki így megbánja bűnét, annak megbocsáttatik. Kelj fel, Róza! Apa, emeld fel! Mi nem vagyunk azok közül valók, legalább én nem... Én nem lehetek farizeus! Hiszen látja, mennyire a szívére veszi! Jöjjön, aminek jönni kell, én veled tartok! Nem vagyok én bíró! Nem ítélek! Mennyei Üdvözítőnk sem ítél! Valóban, ő a mi bajainkat hordozta, mi pedig azt hittük, hogy Isten őt veri és kínozza. Talán kelmed is nem egyben vétkezett. Gondolkodtam rajta! Én sem tartom magamat büntelennek! Még mielőtt igazán ismert volna, már igent kellett, hogy mondjon! Mi közöm nekem a világhoz? Nem gondolok vele!

Róza: Ágost, úgy belém ragadtak, mint a bojtorján... Nem mehettem végig az utcán! Minden férfi a sarkamban volt!... elbújtam... féltem! Úgy rettegtem a férfiaktól!... Nem használt semmit, mindig rosszabbra fordult. Azután egyik csapdából a másikba estem, úgy, hogy már magamra sem tudtam eszmélni többé.

Bernd: Te azelőtt nagyon szigorú voltál. A Leichner lányát elítélted, a Kaiser lányt megvetetted! Dicsekedtél, hogy csak veled kezdjen ki valaki! Egy molnárlegényt pofon vertél! Azt mondtad, hogy egy leány, aki ilyet tesz, az nem érdemel szánalmat, az kösse fel magát. Most meg csapdáról beszélsz.

Róza: Most már tisztában vagyok a dologgal.

Ágost: Hadd jöjjön, aminek jönni kell, én melléd állok, Róza! Eladom a földemet! Megyünk a nagyvilágba! Egy nagybátyám odaát van Braziliában. Majd csak megleszünk kettescskén! Mindenképpen, úgy is, meg úgy is. Talán csak éppen most értünk meg erre.

Róza: Óh, Jézusom, Jézusom, mi van velem? Miért is vánszorogtam haza előbb? Miért is nem maradtam a gyermekem mellett?

Ágost: Ki mellett maradtál volna?

Róza (*fölkel*): Ágost, nekem végem van! Először a testemet égette, mint a gyehehna tüze! Aztán egészen beleszédültem. Azután egy kis remény jött: és ekkor úgy eliramodtam, mint a macska, szájában a kölykével! De megkergettek a kutyák és elvették.

Bernd: Értesz te mindebből egy szót, Ágost?

Ágost: Tudod-e, mit érzek én most... Úgy rémlik, mintha meghasadt volna a föld... s egyre mélyebb szakadékok nyílnának. Mit nem kell majd még itt hallanunk.

Róza: Egy átkot, egy átkot, azt kell majd hallanotok! Téged láttalak! Majd találkozunk a végítélet napján! Kiszakítom az állkapcsodat! Veled számolok! Te felelni fogsz nekem!

Ágost: Kire gondolsz te, Róza!

Róza: Tudja az, akit illet! *(Kimerültség fogja el, s majdnem ájultan egy székre rogy. Hosszabb hallgatás.)*

Ágost *(fáradozik körülötte):* Hogy szakadt ez rád. Hiszen egyszerre...

Róza: Azt nem tudom! - Ha előbb kérdezted volna, talán... ma nem tudhatom! - egy ember se szeretett engem igazán.

Ágost: Ki tudja, melyik szerelem erősebb: a boldog-e, vagy a boldogtalan.

Róza: Én erős voltam! Most gyenge vagyok! A végét járom.

(A csendőr megjelenik.)

A csendőr *(nyugodt hangon):* Úgy hallom, a leánya mégis csak a házban van! Az öreg Kleinert mondta, hogy már itthon van.

Ágost: Ugy is van, az imént nem tudtuk.

A csendőr: Gondoltam, hogy úgy mindjárt elvégezhetem, valami aláírni való van itt. - *(Anélkül, hogy a rosszul világított szobában Rózát észrevenné, néhány iratot tesz az asztalra.)*

Ágost: Róza, valamit alá kell itt írnod.

Róza *(iszonyú hiszterikus gúnnyal kacag.)*

A csendőr: Ha maga az, akkor nincs nevetni valója, leányasszony - kérem!

Róza: Várjon még egy pár percig.

Ágost: Ugyan miért?

Róza *(égő szemekkel, alattomosan):* Megfojtottátok a gyerekeimet.

Ágost: Mit beszélsz? Mit mondasz az Isten szerelméért?

A csendőr *(felemelkedik, fűrkészve szemléli, de úgy tesz, mintha semmit sem hallott volna):* Bizonyára a Streckmann-féle ügyet illeti.

Róza *(mint előbb, röviden, csaholva):* Streckmann? Az fojtotta meg a gyerekeimet.

Bernd: Hallgass, leány, hiszen nem vagy eszeden?

A csendőr: Hiszen magának nincs gyereke - -?

Róza: Nincs? Hát akkor megfojthattam volna a két kezemmel? A két kezemmel fojtottam meg a gyerekeimet!

A csendőr: Ugy látszik, maga megháborodott? Mi lelte?

Róza: Teljesen józan vagyok! Nem vagyok én megháborodva! Eszemre ébredtem! *(Hidegen, vadul, kegyetlenül keményen.)* Nem maradhatott életben! Nem akartam! Hogy végig szenvedje az én kínjaimat! Ott kellett maradnia, ahová való.

Ágost: Róza, eszmélj föl! Ne gyötörd magad! Nem tudod, amit itt beszélsz! Hiszen mindnyájunkat boldogtalanná teszel.

Róza: Ti nem tudtok semmit! Nem láttok semmit. Nyitott szemmel nem láttatok. Csak menjen a nagy fűzfa mögé... az eperfa mellett... kint a pap földjén túl... a tó partján... ott megtalálhatja a kis porontyot.

Bernd: Ilyen iszonyatos dolgot cselekedtél volna, Róza?

Ágost: Ilyen kimondhatatlan bűnt követtél volna el. *(Róza elájul, a férfiak megdöbbenve és tanácstalanul néznek egymásra, Ágost támogatja Rózát és foglalkozik vele.)*

A csendőr: Legjobb, ha eljön velem a csendőrségre. Ott önkéntes vallomást tehet. Azzal nagyot könnyít a lelkén, ha nem pusztán képzelődés az egész.

Ágost *(komolyan, mélységesen):* Nem képzelődés ez, őrmester úr. Ez a leány... mennyit szenvedhetett.

- Fügöny. -

(VÉGE.)